

**NEKA KAMEN KAO ZALOG STOJI
DA SE OVO NIKAD NE PONOVI**

Pjesma o ubojstvu Karla Ljubića – Kajine

Urednik:

Prof. dr. sc. Frano Ljubić

Lektura i korektura:

Prof. dr. sc. Ivo Čolak

Recenzija:

fra Ante Marić

Nakladnik:

Matica hrvatska Široki Brijeg

Za nakladnika:

Predrag Kožul

Tisak:

Suton d.o.o., Široki Brijeg

Naklada:

500 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

929 Ljubić K.

NEKA kamen kao zalog stoji da se ovo nikad ne ponovi : pjesma o ubojstvu Karla Ljubića-Kajine / [urednik Frano Ljubić]. - Široki Brijeg : Matica hrvatska, 2009. - 63 str. : ilustr., faks. ; 22 cm

Frano Ljubić-Franc: str. 55-58. - Bibliografske i druge bilješke uz tekst

ISBN 978-9958-9160-2-1

1. Ljubić, Frano

COBISS. BH-ID 17333510

Široki Brijeg 18. ožujka, 2009.

**NEKA KAMEN KAO ZALOG STOJI
DA SE OVO NIKAD NE PONOVI**

Pjesma o ubojstvu Karla Ljubića – Kajine

Matica hrvatska Široki Brijeg

Široki Brijeg, 2009.

Predgovor

Kad mi je Frano, dok je ležao u bolnici, pričao da mu je žao što se nije dogovorio s nekim čovjekom da mu snimi pjesmu, uz gusle, koju je posvetio svom pokojnom bratu Karlu rekao sam mu da će za to biti vremena kad se vrati iz bolnice. On se samo nasmiješio i zavrtio glavom (kao da ne vjeruje u to), a kad je, na žalost, umro, odlučio sam to uraditi umjesto njega, ispuniti mu tu želju.

Pročitavši cijelu pjesmu i druge njegove rukopise, zaključio sam da bi dobro bilo to sve i zapisati, da se ne zaboravi. Za to me najviše potaknuo jedan njegov stih, koji je napisao uz kamen – stećak, kojeg je podigao svom bratu kao spomen. Stih glasi: *neka kamen kao zalog stoji da se ovo nikad ne ponovi*.

I neka se nikada, nikome i nigdje u svijetu ne ponovi.

U pjesmi se govori o bratovu ubojstvu koji je bio kriv samo zato što je bio Hrvat, i što se borio za državu Hrvatsku. Isto tako govori se o komunističkim progonima i ubojstvima koje su činili pripadnici zloglasne UDB-e.¹

Poznato je da su partizani najveći broj zarobljenih vojnika NDH (domobrana i ustaša) i članova njihovih obitelji poubijali pri zarobljavanju ili predaji, a zna se kako su završavali i sudionici Križnog puta. Oni malobrojni što su sve te strahote slučajno preživjeli, također nisu imali mira. Sustavno su progonjeni i likvidirani pod različitim optužbama, a najčešće da su surađivali s “odmetnicima”² ili što su im bili rodbina³ i prijatelji, odnosno da su radili protiv države i naroda.

Karla su nakon rata dok je služio u JNA pratili, i optužili da je, kad je dolazio kući na odsustvo 1947. surađivao s odmetnicima. Vrlo je vjerovatno da su ga zato i pustili da bi ga kasnije mogli optužiti. Može se samo pretpostaviti što su mu sve pokušavali podmetnuti i uraditi dok je nevin bio u zatvoru. Sigurno su ga provocirali kako bi ga imali razloga ubiti.⁴

No, taj su naum ostvarili nakon odsluženja zatvorske kazne. Prikupljali su dokaze o njegovim zlodjelima. Navodni su dokazi bili kako je govorio kako žali za propašću hrvatske države, kako mu je žao brata Ivana (nije imao ni 20 godina) kao i svih drugih što su završili na Križnom putu⁵, kako žali sirotinju, udovice i djecu stradalih hrvatskih vojnika i domoljuba, što im je pomagao koliko je mogao, kako mu se nije sviđalo uvođenje Radnih zadruga i progoni Hrvata (ubojstva Sliškovića djevojačka - Kuljuša⁶ i drugi zločini).

Prava slika "novog narodnog režima"⁷ može se vidjeti iz činjenice što smrtno presude nisu donosili sudovi, već UDB-a i njezini poslušnici.⁸ U Karlovu slučaju to su Ante Primorac, Neđo Lepava i drugi koji su se u to vrijeme "pitali", a oni i njihovi sljedbenici "pitali su se" (odlučivali o životima drugih) i dugo vremena kasnije.

Pokojni Božo (Božina) i Frano (Franc), Karlova braća, a i neki drugi ljudi pokušavali su pokrenuti postupak istrage u svezi s Karlovim ubojstvom i bili spremni podnijeti svaku žrtvu zbog toga, ali bez uspjeha. Boži je to "pomoglo" i umrijeti, a ni Franc se nikada nije pomirio s tim. Osobito ga je boljelo što ni nova hrvatska vlast u Širokom Brijegu i Hrvatskoj Republici Herceg Bosni utemeljena nakon domovinskog rata, nije ništa poduzela da se taj zločin rasvijetli odnosno da se donese službena presuda kako je Karlo bio nevin, da nije zaslužio smrtnu kaznu i da su pravi zločinci oni što su zapovjedili njegovu likvidaciju kao i neposredni izvršitelji (Primorac i Lepava).

S obzirom da se u stihovima pjesme o Karlu, odnosno o njegovu ubojstvu, spominju imena određenih ljudi, neki izrazi (npr. kuljuše) i zločini, smatrao sam svojom dužnošću objasniti na što je pokojni Frano mislio i što je pod tim podrazumijevao.

Zločini se ne smiju zaboraviti, a ni njihovi počinitelji. Zločini, da se ponovo ne dogode, a počinitelji, ne radi osвете, već da se više nikad ne pojave.

Duboko sam uvjeren da je i pokojni Frano mislio na to kad je napisao one stihove (*neka kamen kao zalog stoji..*) uz stećak - spomen svome ubijenom bratu Karlu.

Pjesma o Karlu odražava stanje Franine duše, okolnosti u kojima je proveo svoj život i situaciju u kojoj je pisao stihove, a neimaštine, patnje i tragedija imao je puno.

Bilo bi ih previše i da su raspoređene na više života, ne samo na jedan.

U svemu je oskudijevao. Imao je u izobilju samo roditeljske ljubavi i vjere u Boga. To mu je bilo dostatno časno i pošteno proživjeti ovozemaljski život. To je jedini i najbolji putokaz kako se mogu i trebaju prevladavati sve životne patnje, poteškoće i nedaće.

Koristim prigodu zahvaliti se Nadi, Tonći, Peri, Marinu i Mariji Ljubić na pomoći pri prikupljanju rukopisa i dokumenata, a posebno fra Anti Mariću, prof. dr. sc. Ivi Čolaku, fra Branimiru Musi, fra Dani Karačiću na podacima, prijedlozima i sugestijama za pisanje i objavljivanje te Berislavu Kutli, Vencelu Matijeviću, Juri Musi, Marijanu Primorcu, Miri Gogiću i Anti Sutonu na pomoći pri tiskanju knjige.

Frano Ljubić⁹

---

¹ Uprava državne bezbjednosti, tajna politička policija u bivšoj državi (SFRJ)

² Osobe koje se nisu htjele predati partizanima i koje su nakon rata otišle u šumu. Zvali su ih škripari jer su se krili u škrapama (škripinama – među stijenama obraslim dračom i drugim raslinjem), negdje su ih zvali križari, kamišari itd.

³ Jure Zovko iz Uzarića, u knjizi o svojim patnjama “Križni put i dvadeset godina robije” (Nakladni zavod “Globus” Zagreb, 1997.) navodi sljedeće: “Šima Topić iz Oklaja ubijena je jer je imala brata u križarima; Iva Soldo iz Dobrkovića zato što je dala hranu križarima; Ivan i Mara Markić iz Pologa (brat i sestra) ubijeni su u svibnju 1947. godine jer su u svoju kuću primili ranjene križare Lončara i Čubelu; Manda, Jure i Franjo Vrljić iz Bogodola ubijeni su 24.12.1947. (na Badnji dan) pred crkvom u Gorancima, na očigled cijelog puka, samo zato što su u svoju pojatu skrili ranjenog križara Benka Penovića. Manda je imala četvero nejake djece”. (str. 55.).

⁴ Iz Zapisnika o Karlovu saslušanju (5. siječnja 1948.) očito je da su ga križari nudili “da ide s njima u šumu” i da on to nije uradio, a ipak je dobio dvije godine zatvora. Mogao im se pridružiti i poslije da je želio, a nije to uradio, jer je želio pomoći svojoj obitelji i zasnovati vlastitu. Poznato je da su u nekim slučajevima i članovi UDB-e znali glumiti križare kako bi dolazili do podataka i osoba koje su ih zanimali.

⁵ Jure Zovko u svojoj knjizi navodi imena 55 (od ukupno stradalih 87) poznanika i mještana iz Uzarića, 45 (od ukupno stradalih 59) iz sela Knešpolja (str. 56-61) i 110. osoba iz drugih mjesta iz Širokog Brijega (str. 52-55.) koji su stradali na Križnom putu, nakon završetka Drugog svjetskog rata, tj. nakon 15. svibnja 1945. bez sudskog procesa i sudske osude.

⁶ Ubijene su Ana Slišković, Markova (imala je 20 g.), njezina sestra Mila (imala je 19 g.) i brat Ivan (imao je 17 g.), te Iva Slišković, Ferdina (imala je 20 g.) i Zora Slišković, Nikolina (imala je 17 g.) jer su navodno pomagale škriparima. U spomenutoj knjizi Jure Zovko o ovim ubojstvima napisao je sljedeće: “Dana 2. svibnja 1946. godine ubijeni su pred svojom kućama na Trnu, na očigled roditelja, djeca trojice braće Slišković: Marka, Ferde i Nikole. Glavni akter u tom zločinu bio je Ante Primorac iz Bijače, službenik Ozne. Da bi se taj zločin zataškao, on je premješten u UDB-u u Zagreb sa zadatkom da prati sve one koji su odselili u Zagreb s područja Širokog Brijega. To je pred očima javnosti bila tobože kazna, a zapravo je bila nagrada, jer živjeti u Zagrebu, raditi na Zrinjercu i stanovati u Bauerovoj ulici, u usporedbi sa Širokim Brijegom stvarno je nagrada” (str. 55., pribilješka 13.). U toj su knjizi poimence navedena imena 30 franjevac Samostana na Širokom Brijegu, 66 hercegovačkih franjevaca poubijanih u raznim mjestima, te imena ubijenih 87 osoba iz Uzarića, 59 osoba iz Knešpolja i još 110 osoba iz Širokog Brijega koje su stradale u Drugom svjetskom ratu. O ubojstvu Sliškovića djevojaka pisao je i fra Ante Marić u “Vrisku”.

⁷ O komunističkom režimu njegovim civilnim žrtvama u Uzarićima (11), Širokom Brijegu (787 vojnika i civila), 30 fratara širokobriješkog samostana i drugim zlodjelima toga režima, napisano je u knjizi uvaženog prof. dr.sc. Gojka Zovke “Druga strana medalje”, Kigen, Zagreb 2008. Gojko je rođen u Uzarićima, a među žrtvama o kojima je pisao su i njegov otac, stric, ujak i tetak. Bio je profesor na Defektološkom fakultetu i obnašao dužnost dekana.

⁸ Tako je likvidiran i Frano Ljubić, Marijanov (moj stric). Odveli su ga pripadnici UDB-e iz kuće (u Docu kod Travnika) početkom studenog 1945. pod izgovorom da ide na razgovor i nikad se nije vratio. Njegova žena Danica (umrla je 1993.), sinovi Žarko-Tončo (1934.-1990.), Zvonko (rođen 1937.) i kći Vesna (rođena 1939.) nikada nisu dobili nikakvu obavijest o njegovoj likvidaciji niti znaju gdje mu je grob, a tražili su i još uvijek traže odgovore na ta pitanja. Vesna je dobila podatke da je u krugu travničke bolnice streljano šest osoba u studenom ili prosincu 1945. godine, da su tu i sahranjeni i da bi među njima mogao biti i njezin otac. Navodno su njihove kosti i pronađene, ali vlasti još nisu dopustile istragu i identifikaciju (DNA analizu). U spomen na njega, moji pokojni roditelji dali su mi njegovo ime 1946. godine.

⁹ Jedno vrijeme bila su nas trojica s istim imenom i prezimenom u istom zaseoku u Uzarićima. Najstariji je bio Frano Ljubić (Šimunov), Kordušić (umro je prije 20-tak godina), pa Frano Ljubić (Petrov) i ja. Sve su nas zvali imenom Vrane uz dodatak: Kordušić, Petrov i Marijančić.

Život i smrt Karla Ljubića – Kajine

Život i smrt Karla Ljubića – Kajine otima zaboravu jedan bitan isječak iz povijesti i iz povijesti života Hrvata rimokatolika na tlu Hercegovine, osobito pak, Zapadne Hercegovine u poraću II. svjetskog rata. Karlovo ubojstvo bio je način na koji su komunisti učvršćivali svoju vlast nakon skončanja krvavog ratnog sukoba. Nakon što su na Bleiburgu, Križnim putovima ubili na stotine tisuća nevinih i bez suđenja, u svakom su gradu, selu i naselju odmah u prvim danima nakon „oslobođenja“ dali pobiti prvake narodne: Svećenike, redovnike, intelektualce, ljude koji su bili bilo čime istaknuti. Narod je ostao obezglavljen. Karlo je ubijen u ovom drugom naletu, kad su na tisuće Hrvata u komunističkoj Jugoslaviji bili po kazamatima. Svatko onaj tko nije prodao svoju dušu, tko se nije opredijelio za Komunističku partiju, zadruga, tko je nastavio vjerovati u Boga i ići u crkvu smatran je narodnim neprijateljem i valjalo ga je „likvidirati“. Opis njegove smrti bio je način na koji je to Udba radila. Tako su mnogi ubijeni. Pred očima njihovih obitelji, javno, da bi se narodu što dublje utjerao strah u kosti, da bi ga se što učinkovitije porobilo.

Narod je, pritisnut krvavim ropstvom, patio i podnosio najteža zlodjela i nepravde. No, tom hrvatskom narodu u Hercegovini nikada nisu slomili šiju niti zarobili duše. Pa tako ni jedno mučeništvo, ni jedna smrt, nisu prošle, a da ih narod, ne samo rodbina, ne bi zabilježili duboko u svojoj duši. I, ne samo to! Krišom su svojim mučenicima uređivali stratišta, pamtili ih križevima i svijećama, posjećivali ih, a nadareniji bi u tihim i teškim noćima ropstva uzimali tintave olovke, komade papira ili bilježnice te ih opjevali u pjesmama. Oni su bili njihovi junaci. Oni su bili njihovo nadahnuće za svagdašnjicu koju je valjalo „izdurati“. Tako je nastala i ova junačka pjesma o Kajini, njegovu životu, uistinu o njegovoj smrti, jer ona je bila njegov život. I te su pjesme mirovale. Skrivene na dnu sanduka, u „duvaru“, za „pantama“. Ni žene pjesnika nisu znale gdje

se nalaze. I kad bi se skupilo povjerljivo društvo, ako ga je u tim vremenima uopće bilo, pjesnik bi uzeo gusle, te uz njih počeo pjevati svoju pjesmu sastavljenu o junaku. Tiha sijela bi završavala suzama. Djeca, koja su morala na spavanje, slušala bi te pjesme skrivena ispod „gunja“, i dobro znala da je to nešto sveto i da to nitko ne smije znati.

Kad su djeca narasla, pjesnici su tih pjesama već bili stari ili su pomrli. A, pjesme su ostale u srcu i duši. Sad su ova djeca već bili učeni ljudi, ali pjesme u njima nisu prestajale pjevati. Vraćale su ih u ona vremena kad su „zidovi uši imali“. I ta izrasla djeca nisu htjela, da, nisu mogla odoljeti pjesmama svoga djetinjstva. Tek su sada shvatili što se dogodilo Kajini, što se dogodilo tolikima. Čutjeli su u dušama tihi zavjet: Ne dati da Kajina i toliki zauvijek umru. Da pobjede oni koji su ga ubijenog ostavili preko zida groblja.

To je poticaj nastanku ove knjige koju imaš u ruci. Profesor je Ljubić ispunio zavjet svoga djetinjstva. Ova knjiga potiče cijeli nakladnički niz sličnih u kojima će biti ispunjene tolike prisilne šutnje o ubojstvima, mučenjima, smrti i stradanju mnogih. Tolike pjesme o životu i smrti koje su se desetljećima družile s tihim sijelima na kojima nisu smjela biti djeca. Treba izići iz tih šutnji, treba te bilježnice, papiriće, pjesme i sjećanja danas djeci čitati da se ne bi zaboravilo, i ne daj, Bože, ponovilo.

Mostar, 17. ožujka 2009.

Fra Ante Marić

Stećak – spomen koji je Frano podigao svome bratu Karlu na mjestu gdje su ga ubili pripadnici UDB-e 1951. godine

Na spomenu piše:

KARLO LJUBIĆ 1922 – 1951

ASE!
OVDJE TI PROLIŠE KRV!
KRVNICI
ZA ZEMLJU HRVATSKU,
VJERU SVETU!
U KOLU VJEČNOSTI KAMENE
NJIŠEŠ MILU SLOBODU
HRVATSKOM RODU!

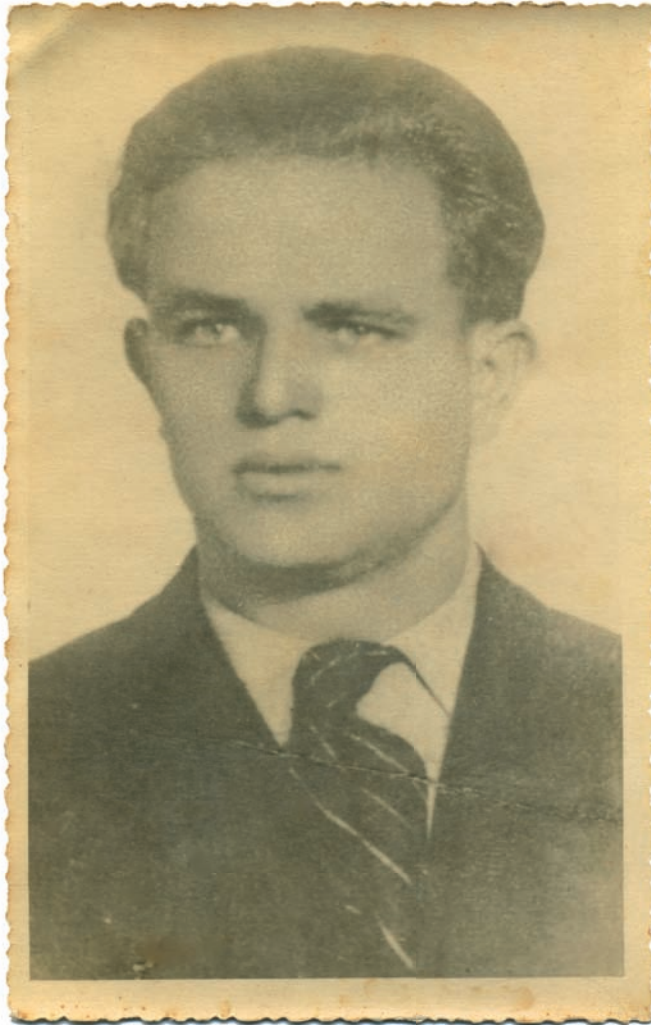
(Tekst fra Ante Marića)

*Stanko Zovko – Cico, Karlov suborac,
jedan od rijetkih koji se vratio s Križnog puta i Frano¹⁰*

---

¹⁰ Slika iz 1996.

Karlo Ljubić - Kajina

Karlo Ljubić - Kajina¹¹

Karlo – Kajina rođen je 27. siječnja 1922. godine, krstio ga je fra Augustin Zubac 28. siječnja iste godine, a kršteni kum mu je bio Martin Ljubić.

Služio je 39 mjeseci u domobranima (regularnoj vojsci NDH), a nakon zarobljavanja u JNA 30 mjeseci. Poslije je proveo dvije godine u zatvoru (u Stocu i Zenici) od 4. siječnja 1948. do 6. siječnja 1950.¹² Nakon toga vratio se kući i oženio Stanom Ljubić, Martinovom. Vjenčali su se 12. studenog 1950. godine u crkvi na Širokom Brijegu. Vjenčao ih je fra Vencel Kosir, a kumovi su im bili Božo i Jozo Ljubić.

Nije mu se sviđao komunistički sustav ni radne zadruge, a žalio je što je propala hrvatska država (NDH) za koju bi i život dao. Na njegovu nesreću to je ponekad i govorio među prijateljima i poznanicima.¹³ To je doznala i zloglasna UDB-a i zato ga ubila.

Ujutro rano, 18. ožujka 1951. godine, došli su u Petrovu (Karlovog oca) kuću Neđo Lepava i još jedan iz UDB-e i tražili Kajinu da ga povedu do “štale”¹⁴ na Ljubića grabovini gdje ga je čekao Ante Primorac s džipom. S Kajinom je pošao i Bože (Karlov brat) i Ivan Ljubić. Kad su došli do Primorca, on je objasnio kako je iz zatvora (iz Zenice) pobjegao Bili Jukić (Stojan Lovrić) i da će vjerojatno tražiti Kajinu. Kajina je navodno izrazio čuđenje, ali je po zapovijedi sjeo s Primorcem, Lepavom i još jednim udbašom, te s Ivanom Ljubićem. Boži su zapovjedili da ide šumom (kroz Verkića draće) prema kući Biloga Jukića i da “ne obraća pozornost ako čuje pucnjavu iz polja” (iz pravca kuda su oni pošli džipom).

Čim su krenuli prema polju, Lepava je rekao Primorcu: “Evo nam ustaše!”, a Kajina je rekao Ivanu: “Nije onako kako su nam rekli.” (misleći da ne idu uhvatiti Biloga Jukića) i to je bila sva priča. Kad su došli do groblja sišli su s džipa i postrojili Ivana i Kajinu. Kajinu su ubili, a Ivana odveli u zatvor u Lišticu (Široki Brijeg). Nekoliko mjeseci nakon njegova ubojstva, Karlu se rodila kćerka Ivica, 10. kolovoza 1951. godine.¹⁵

Ivan je bio jedini svjedok ubojstva Kajine i nerado je o tome govorio. U početku se vjerojatno i plašio, a kasnije ga je pomalo smetalo što se Frano ponašao kao da mu Ivan nešto krije. S druge strane, Frano je očekivao i pomalo se nadao da će se otvoriti istraga o tome, dokazati nevinost Kajine i osuditi njegove ubojice. Ponekad se ljutio i na Ivana što mu u tome nije pomogao, ali se to očito nije moglo provesti u onom sustavu.

Razgovarao sam nekoliko puta s Ivanom o Karlovu ubojstvu. Znam da mu je žao što se to dogodilo i uvjeren sam da mu nije mogao pomoći i spasiti ga, a ni pokojni Franc mi nikada nije rekao da ga optužuje za bilo što. Znao se ponekad pitati zašto su Primorac i Lepava tražili da ide i Ivan s njima kad su ubili Kajinu. Ivan je vjerojatno zbog toga imao osjećaj da ga Franc provjerava i ispituje i zato mu nije bilo drago razgovarati na tu temu. Kad sam pročitao pjesmu o Kajini dao sam je Ivanu s nakanom da ga upoznam što je pokojni Franc napisao i da ga zamolim za njegovo mišljenje, a on mi je poslao sljedeći tekst¹⁶:

*Zbogom Karlo tebe nema više
Krvnici te na pravdi ubiše
Znajte braćo tko još nije znao
Za Hrvatsku svoj je život dao
Ostade mu sirotica žena
I kćer Iva još i nerođena*

Pišući o svom bratu u tekstu “Život i smrt Karla Ljubića” Frano, uz ostalo, navodi kako je Kajina *bio privržen svojoj obitelji*¹⁷, kako se sa *svojim vršnjacima javlja u rat*¹⁸ da bi njihovim obiteljima dali po dvjesto kilograma kukuruza, *a ja ću imati tamo hranu vi možete preživjeti*, kako je bio *neustrašiv vojnik i čovjek koji je živio za svoj narod i svoju domovinu i kako je bio protiv kosaca žita*¹⁹ i još *kojekakvih neljudskih ponašanja te kako je štitio nemoćne i stare*.

¹¹ Ovo je moja priča o Karlu, Kajini, koju sam čuo od više ljudi, odnosno koju sam sastavio iz priča više ljudi. Oni su mi o njemu govorili, a napisao sam ono što sam upamtio, odnosno kako sam ja to shvatio i doživio. Pamtim ga kao vrlo krupnog i naočitog. Volio se igrati s nama djecom i znao bi nas dizati i u zrak bacati (što smo voljeli) i “tjerati” nas prati prljave ruke i lice, što nam nije bilo drago. Sjećam se dobro (bilo mi je pet godina) kad su ga poslije ubojstva nosili na ljestvama (merdovinama) kući, prekrivenog bijelom plahtom (čaršafom) i da je jedan od mojih kolega rekao kako je 29 godina (koliko je imao Karlo) puno. Pamtim također i da su mu u kući vodom i bijelom krpom prali okrugle crne krvave podljeve po prsima i da ih je bilo puno. Tek kasnije sam shvatio da su to bile prostrijelne rane i da su s njih uklanjali krv.

¹² Temeljem toga je njegov brat Frano (u ime nevjeste mu Stane, Karlove supruge) pokrenuo postupak za priznavanje prava političkih zatvorenika što je vlada R Hrvatske Rješenjem klasa: 140-09/97-30/61 i ur. broj 50304/4 -98-01 od 5. veljače 1998. potvrdila. Ne vjerujem da je Stana od toga imala bilo što, jer je ubrzo umrla i nisam siguran je li i znala za to.

¹³ Čime se sve služila UDB-a da bi prikupila podatke o onima koje je željela likvidirati može se vidjeti iz sljedećeg: Jedan je Kajinin suborac (iz vojske NDH) po naređenju UDB-e (zato što im nije smio odbiti nalog) ili samoinicijativno (da bi im se dodvorio ili stekao naklonost) organizirao večeru u svojoj kući u kojoj se uz “piće” pričalo o prošlim vremenima, hrvatskom porazu, novom sustavu, mogućnostima ponovne uspostave NDH i drugim pitanjima. Na tavanu (prostor iznad prostorije u kojoj se sjedilo, večeralo, pilo i pričalo) sjedila su dvojica (ili trojica) dužnosnika UDB-e i slušala sve što je tko rekao. Uz Kajinu su na večeru bili pozvani Toma Lasić – Čomo, Jokan Matijević, Antas Primorac i Ivan Ljubić (neki od njih nisu došli), a oni što su došli, nisu znali da su na tavanu pripadnici UDB-e i da će slušati što će oni pričati.

¹⁴ Objekt izgrađen za vrijeme radnih zadruga u kojem su bile konji, krave i druge životinje. Kasnije je preuređen i služio kao šestogodišnja škola u koju sam išao i ja. Četverogodišnja škola bila je u objektu uz crkvu.

¹⁵ Udata za Božu Ljubića i živi u Kanadi. Ima četvero djece: Karmela (udana Kristić, ima sinove Krešu i Krunoslava i kćer Ivanu), Natalija, Karlo i Jelena.

¹⁶ Napisao ga je on ili žena mu Mara

¹⁷ Koliko je vodio računa o obitelji i koliko ih je štitio, svjedoči i podatak da se na saslušanjima u UDB-i predstavljao kao nezakoniti sin (Petrov) odnosno sin majke Ive kako mu za to ne bi progonili oca, braću i ostale članove obitelji.

¹⁸ Frano navodi da se Karlo javio u ustaše, a u zapisnika UDB-e piše da je bio u domobranima. Vjerujem da je Frano tako zaključio zato što se Karlo dragovoljno javio u vojsku i da UDB-a ne bi napravila takvu pogrešku jer su za nju bili *zločinci* svi koji su služili u vojsci NDH, a najveći oni što su bili u ustašama.

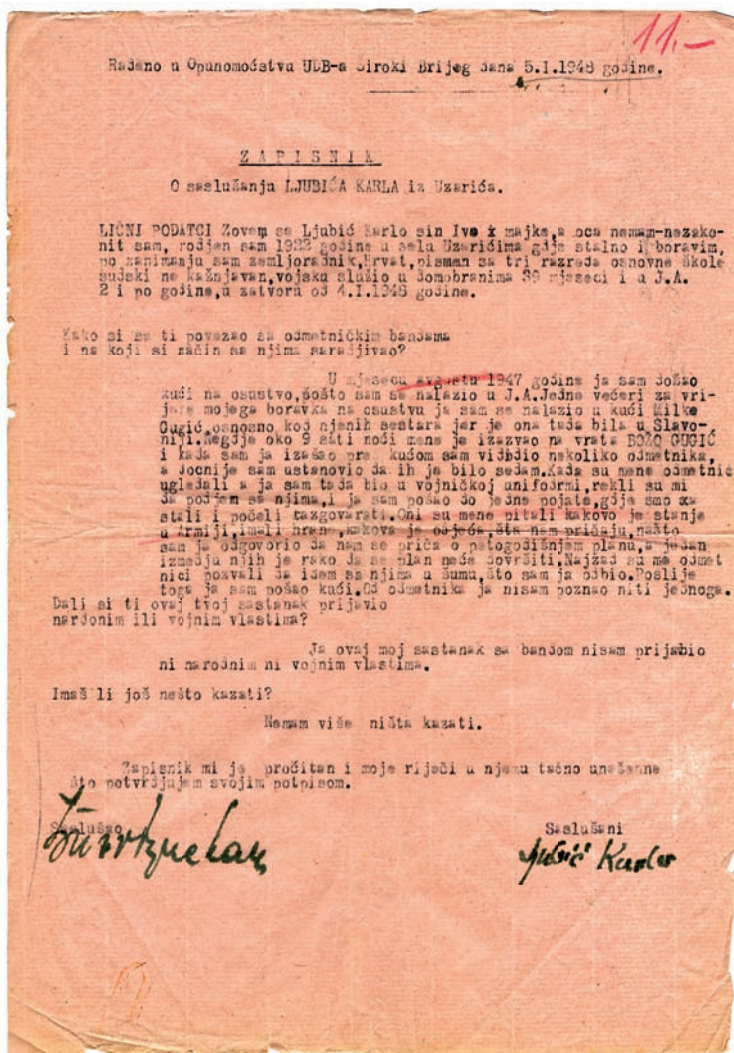
¹⁹ Komunistički režim je zapovijedao što će sijati i kakve će se kulture uzgajati. Naređivali su da se kosi nezrelo žito, pšenica i ječam i da se na tim parcelama siju pamuk i kikiriki. Kako domaćini nisu željeti kositi svoje žito, "Narodna vlast" je angažirala svoje ljude, komuniste i skojevce (mlade komuniste) da to urade, da pokose žito koje bi za dvadesetak ili mjesec dana moglo biti zrelo. Među koscima bilo je i onih koji su to nevoljko radili, koji su bili prisiljeni tako postupati, ali i onih što su pokazivali da to rade dragovoljno kako bi se pokazali i dokazali dobrim i poslušnim novoj vlasti. Zato ih je narod mrzio, a osobito one koji su pjevali (partizanske pjesme) dok su uništavali tuđi trud i muku i takvi su bili obilježeni cijeli svoj život. I ja pamtim da smo morali saditi pamuk i kikiriki. Pamuk sam brao i od njega su mi bile ruke krvave jer su čahure imale oštre bodljike, a ne znam kako su izgledale stabljike kikirikija, nije ni iznicao ni rodio. Pokojni otac mi nikada nije želio priznati da su mu sjeme prije sisanja prokuhali, a tako se postupalo s ciljem da se bojkotira komunističku vlast i Radne zadruge.

Originalni tekst koji je Frano napisao o svom bratu Karlu

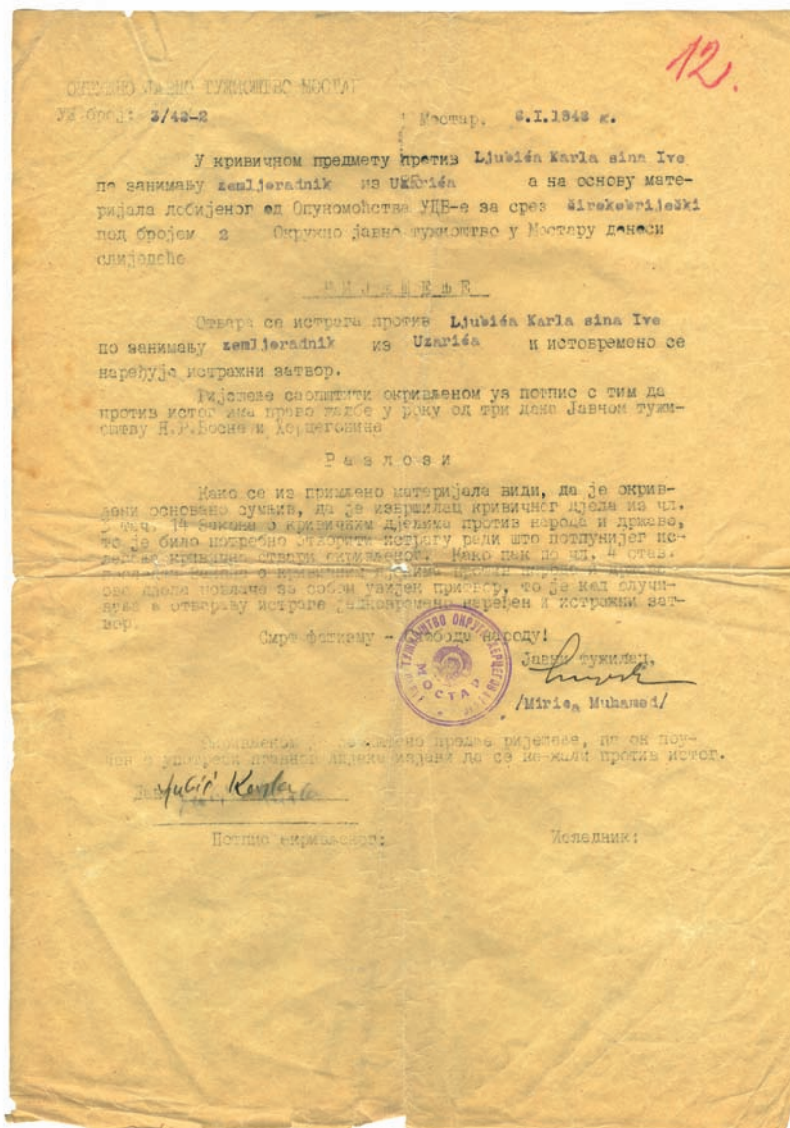
ZIVOT I SMRT KARLA LJUBIĆA

ROĐEN JE 1922 u sljačkoj porodici treće djece Petra i IVE Lubića bilo ije šestoro djece obitelj brojna i više siromašna jedva se sastavlja kraj sa kraja Otac hercegovski zemljoradnik samalo zemlje a on je inače 5. braće bfaća se djele i ostaju u selu Živilose od nadnice koja je bila mala i teška za tako brojnu porodicu U tome dolazi od drugoga svjetskoga rata K Karlo se javlja sa još svoji vršnjaka u ustaše dabi njihovim ebite ljima dali po dvjesto kilograma kokrza. A ja ću imati tamo hramu vi mozet priživjeti iz ovoga se može vidjeti koliko je bijo prvžen svojoj obitelji i svojim bližnjima ELJOJE Neustrašivi vojnik čovjek kojije živio za svoj narod iza svoju domovinu omiljen među svojim suborcima jer kod njega nije bilo nešto dase nemože i daje teško Tako rekući bijo je širon hrvatske a kada je bilo gusto i u selu četrdeseti i četvrte on je bijo među prvima koji se ponudio da se oslobodi selc Uzima dvanes dobrovoljaca koji gaze lišticu do vrata i u cik zore uza solila uzimaju nekoliko bunkera neprijateljski oslobadaju pola sela ali dolazi naredenje dase vrata njegove kolege kažu dase nikad nije slegao i krijoda je uvijek on uspravan bijo Izaista jase sjećam toga kadase je vratijo iz ovoga okršaja imao je nasebi kožni trofrtaljni kaput kojije bijo na četiri mjesta probijen od metaka ali kožumi nije nigdje dodirnulo Dvije godine bijo je u zatvoru zbog škrpara nikada se nije mogao pomiriti sa nepravdom koja je dolazila bilo sa čije strane njegov Dolazi iz zatvora ženise i zasniva obitelj ali za kratko vrijeme udba traži njegove koje kakve krivnje dabi mogla nešto požuzeti i okriviti čemu staviti omću oko vrata kažu daje stvarao Hrvatsku državu što je onega puta bilo kažljiv smrčute još mnoge stvari on je zaista bijo i stao protiv kosaca žita i još koje kakvi neljucki ponašanja posebno štiti nemoćne stare a posebno žrtve onoga rata iznemoglim svojbi ručak da onakar dabi on glad ostao

Originali službenih dokumenta iz kojih se može vidjeti zašto je Karlo osuđen na dvije godine zatvora

Original Zapisnika o saslušanja Karla od 5. siječnja 1948. godine

Original Rješenja o otvaranju istrage od 6. siječnja 1948. godine

Doslovan prijepis (latinica umjesto ćirilice):

OKRUŽNO JAVNO TUŽILAŠTVO MOSTAR

Ur. broj 2/42-2

Mostar, 6.1.1948 g.

U krivičnom predmetu protiv Ljubića Karla sina Ive po zanimanju zemljoradnik iz Uzarića a na osnovu materijala dobijenog od Opunomoćstva UDB-e za srez širokobriješki pod brojem 2 Okružno javno tužništvo u Mostaru donosi sljedeće

RIJEŠENJE

Otvara se istraga protiv Karla Ljubića sina Ive po zanimanju zemljoradnik iz Uzarića i istovremeno se naređuje istražni zatvor.

Riješenje saopštiti okrivljenom uz potpis s tim da protiv istog ima pravo žalbe u roku od tri dana Javnom tužništvu N. R. Bosne i Hercegovine

RAZLOZI

Kako se iz primljeno materijala vidi, da je okrivljeni osnovano sumnjiv, da je izvršilac krivičnog djela iz čl. 3 tač. 14 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, to je bilo potrebno otvoriti istragu radio što potpunijeg isljeđenja krivične stvari okrivljenog. Kako pak po čl. 4 stav. ova djela povlače sa uvijek pritvor, to je kod odlučivanja o otvaranju istrage jednovremeno naređen i istražni zatvor.

Smrt fašizmu sloboda narodu!

Javni Tužilac

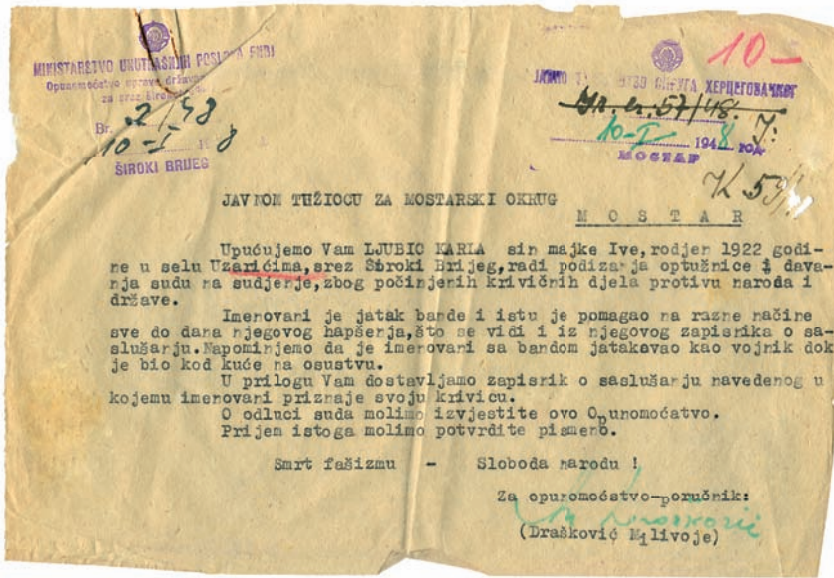
Mirica Muhamed

Okrivljenom je pročitano prednje riješenje, pa on poučen o upotrebi pravnog lijeka izjavi da se ne žali protiv istog

Potpis okrivljenika

Islednik:

Original naloga za podizanje optužnice Karla od 10. siječnja 1948. godine

PJESMA O KAJINI

NAKON RATA POSLIJE ŠEST GODINA
MAJKA GUBI JOŠ JEDNOGA SINA

NA TISUĆU I DEVET STOTINA
A PEDESET I PRVA GODINA
OSAMNESTI OŽUJKA TO BIŠE
KAD ZLOČINCI KAJINU UBIŠE

A I POVIJEST NEKA KAŽE NOVA
O SUDBINI HRVATSKIH SINOVA

JA ĆU JEDAN SLUČAJ OPISATI
KOJI MENE PROGONI I PATI

A NEK KAŽU LJUDI PREŽIVJELI
ŠTO SU ONI OČIMA VIDJELI
U LOGORIM ŠTO SU PROŽIVJELI
A POSEBNO ČELOVINA BRATE
UNAKAZI I POBI HRVATE

MNOGE ŽENE SAD SU UDOVICE
OSTADOŠE BEZ MUŽA I DICE
A POSEBNO RODITELJI STARI
NJIMA DICU NISU VIDJET DALI
KAMIONIM U BILEĆU SLALI
DA BI TAMO VJEČITO OSTALI

A ZEMLJA SE ZAKLE DRAGOM BOGU
DA SE TAJNE SAKRITI NE MOGU

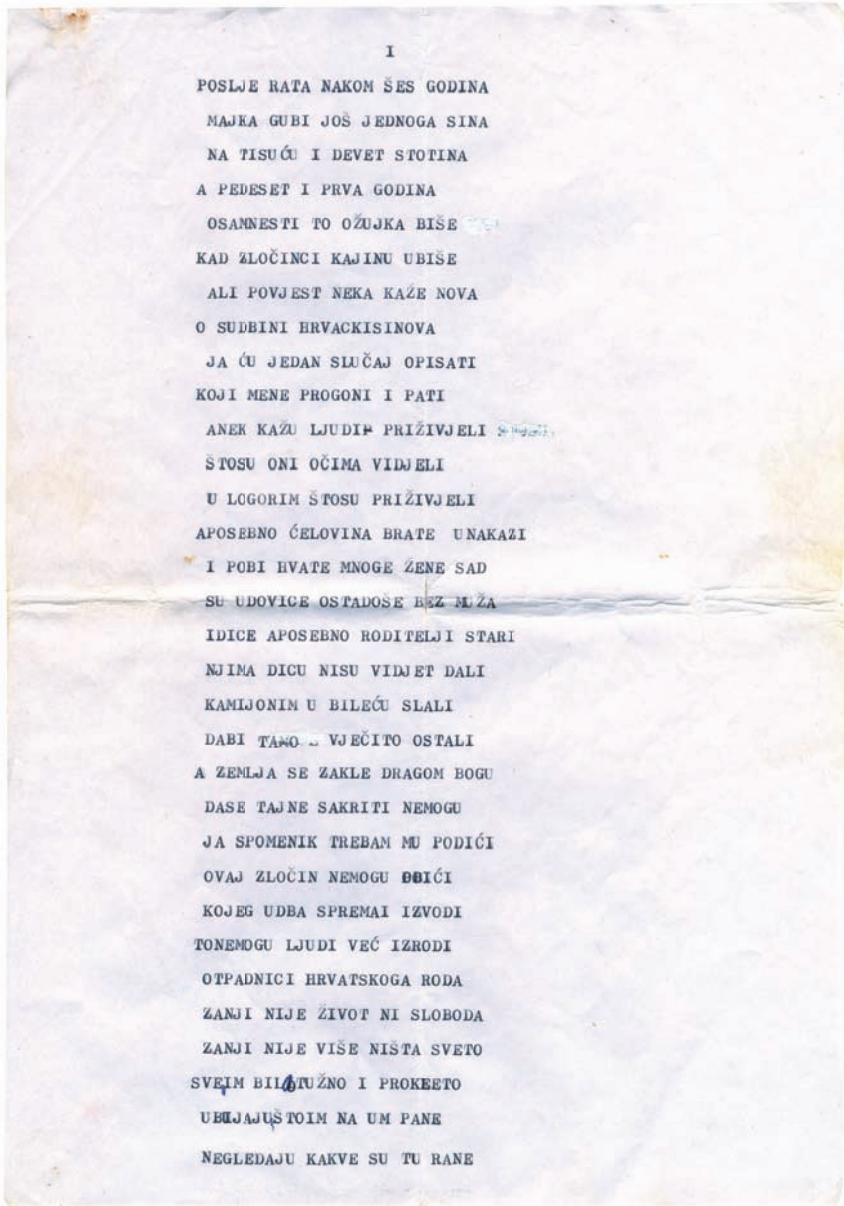
NI JA VIŠE ŠUTJETI NE MOGU
I SPOMENIK MORAM MU PODIĆI
OVAJ ZLOČIN NE MOGU OBIĆI
KOJEG UDBA SPREMA I IZVODI
TO NE MOGU LJUDI VEĆ IZRODI

OTPADNICI HRVATSKOG NARODA
ZA NJIH NIJE ŽIVOT I SLOBODA

ZA NJIH NIJE VIŠE NIŠTA SVETO
SVE IM BILO TUŽNO I PROKLETO

Original Franina teksta pjesme o Karlu

UBIJAJU ŠTO IM NA UM PADNE
NE GLEDAJU KAKVE SU TU RANE
OCA, SINA, MUŽA A I BRATA
SAMO DA JE ŠTO MANJE HRVATA

KARLO LJUBIĆ KAJINOM GA ZVAŠE
ŽRTVA UDBE KRAJ GROBLJA BIJAŠE

TO JE BILO USRED DANA BIJELA
GLAS SE ŠIRI TUŽNO PREKO SELA
OKOLICA BRZO JE SAZNALA
I MIMIKOM POČAST MU ODALA

UDBA OČI NA SVE STRANE IMA
BUDNO PAZI TKO DOLAZI K NJIMA

TKO ŽALOSNE U TOM BOLU ŠTITI
DOBRO MORA O TOM RAZMISLITI
JER SE NE ZNA TKO JE SAD SLJEDEĆI
TKO ĆE PRVI ZA KAJINOM LEĆI

TUŽNI SPROVOD ŠTO OD KUĆE KREĆE
ON NE NOSI NI BUKET NI CVIJEĆE
NEGO ODAR POKOJNOGA BRATA
KOJI PADE U IME HRVATA

OBIČAJ JE KOD NAS UVIJEK BIO
DA BI FRATAR SPROVOD PREDVODIO

U PRIMORCA TOGA VIŠE NEMA
ON OBIČAJ ANULIRA I BRIŠE
ŽRTVE SVOJE KOJE BI UBIO
NA ISTOM IH MJESTU SAHRANIO

OVAJ ZLOČIN DUGO JE SE SPREMA
A ZAKONSKOG ZA TO SLOVA NEMA
TO SVE UDBA UZIMA U RUKE
I RJEŠAVA BEZ IKAKVE MUKE

NA ČELU JOJ PRIMORAC JE BIO
POZNAK KRVNIK KULJUŠE UBIO
UZ TO IME MNOGE ŽRTVE LEŽE
KAD POMISLIM SRCE MI SE STEŽE

ALI KARLA ON OD KUĆE VODI
I DO GROBLJA ĐIPOM GA DOVODI
UBIJA GA I U GROBLJE BACA
KAO TIJELO KREPANIH OVACA

II

OCA SINA MUŽA A I BRATA SAMO DAJE

ŠTO MANJE HVATA

KARLO LJUBIĆ KAJINOM GA ZVAŠE

ŽRTVA UDBE KRAJ GROBLJA BIJAŠE

TOJE BILO U SRED DANA BJELA

GLAS SE TUŽNI ŠIRI PRIKO SELA

OKOLICABRZO JE SAZNALA

I MIMIKOM POČAST MU ODALA

UDBA OČI NA SVE STRANE IMA

BUDNO PAZI KO DOLAZI NJIMA

KO ŽALOSNE UTOM BOLU ŠTITI

DOBRO MORA OTOM RAZMISLITI

JER SE NE ZNA KOJE SAD SLEDEĆI

KO ĆE PRIJE ZA KAJINOMLEĆI

TUŽNI SPROVOD ŠTO OD KUĆE KREĆE

ON NE NOŠI BUKETE NIT CVJEĆE

NEGO ODAR POKOJNOGA BRATA KOJE

PADE U IME HRVATA

OBIČAJ JE KOD NAS NIKAD UVJEK BIJO

DABI FRATAR SPROVOD PREDVODILJO

U PRIMORCA TOGA NEMA VIŠE

ON OBIČAJ ANULIRA BRIŠE

ŽRTVE SVOJE KOJE JE UBIJA

NA ISTO JI MJESTO SABRANJIVA

OVAJ ZLOČIN DUGO JE SE SPREMA

ALJE ZAKONSKOG I ZATO SLOVA NEMA

TO SVE UDBA UZIMA U EUKE

I RJESAVALA BEZ IKAKVE MUKE

NA ČELU JOJ PRIMORAC JE BIJO

KRVNIK POZNAT KULJUŠE POBIJO

UZ TO IME MNOGE ŽRTVE LEŽE

KAD POMISLIM SRCE MIŠE STEŽE

*OVO KARLO ZASLUŽIO NIJE
MRTVO TIJELO DA MU SE SAKRIJE*

*KRV NJEGOVA GDJE JE PROLIVENA
TREBA ZRAČIT BUDUĆA VREMENA
DA SE ZNADE GDJE JE KARLO PAO
BOG MU VJEČNU UVIJEK MILOST DAO*

*JOŠ OVOME NEŠTO BI DODAO
KRVNIK NAM JE BIO OBEĆAO
OVAJ SLUČAJ DA ĆE NA SUD DATI
KRIVNJU KARLA SVAKOM POKAZATI*

*ALI NIKAD NE DOĐE DO TOGA
DA OKRIVI KARLA POKOJNOGA*

*STOJAN LOVRIĆ ŠTO GA BILI ZVAŠE
U ZENICI ZATVOREN BIJAŠE
IZ ZATVORA DA IM JE POBJEGA
ALI UDBA PUSTILA JE NJEGA*

*NA SVE STRANE ONI TRAŽE NJEGA
IZ ZATVORA DA IM JE POBJEGA*

*TOG DATUMA NEDJELJA JE BILA
MNOGI MOMCI PROLAZE SA SILA
U TO DOBA LEPAVA DOLAZI
I KOD KARLA U KUĆU ULAZI*

*BEZ ORUŽJA ON JE TADA BIO
AUTOMAT POD SIC OSTAVIO*

*U TO DOĐE I BOŽE SA SILA
A U KUĆI UDBA JE SIDILA*

*PRIČU SVOJU NEDO NASTAVIO
DA JE NJIMA BILI POBIGAO
NA TE RIJEČI KARLO SE NASMIJE
DA SE BJEŽI NISAM ČUO PRIJE*

*ŠTO JE TU JE SAD JE SVE MOGUĆE
MOŽE BILI BITI I KOD KUĆE
VIDI NEDO DA MU NE VJERUJE
PA MU DRUGE RIJEČI UPUĆUJE*

III

ALI KARLA ON OD KUĆE VODI
I ĐIPOM GA DO GROBLJA DOVODI
UBIJAGA I U GROBLJE BAČA
KAO TJELO KREFANI OVACA
OVO KARLO ZASLUŽIJO NIJE
TJELO MRTVO DAMUSE SAKRIJE
KRV NJEGOVA GDJEJE PROLIVENA
TREBA ZRAČIT BUDUĆA VREMENA
DASE ZNADE GDJEJE KARLO PAO
BOG MI VJEČNU UVJEK MILOST DAO
JOŠ OVOME NEŠTO BI DODAO
KRVNIK NAMJE BIJO OBEČAVO
OVAJ SLUČAJ DAĆE NASUD DATI
KRIVNJU KARLA SVAKOM POKAZATI
ALI NIKAD NE DOĐE DO TOGA
DA OKRIVI KARLA POKOJ NOGA
LOVRIĆ STOJAN ŠTOGA BILI ZVAŠE
U ZENICI ZATVORU BIJAŠE
IZ ZENICE DAIM JE POBJEGA
ALI UDBA PUSTILAJE NJEGA
NA SVE STRANE ONI TRAJE
NJEGA IZ ZENICE DAIM JE POBJEGA
TOGA DANA NEDILJA JE BILA
MOMCI MNOGI PROLAZE SA SILA
U TO DOBA LJEPAVA DOLAZI I
KOD KARLA U KUĆU ULAZI
BEZ ORUŽJA ON JE TADA BIJO
AUTOMAT POD SIC OSTAVIJO
U TO DOBA I BOŽE ~~OSTAVIJO~~ SILA
AU KUĆI UDBA JE SJEDILA
PRIČU SVOJU NEDO NASTAVIJO- ~~OSTAVIJO~~ SILA
DAJE NJIMA BILI POBIGNIJO
NATE RJECI KARLO SE NASMIJE

ČUJEŠ KARLO ŠEF ME JE POSLAO
DA BI S TOBOM RAZGOVOR IMAO
HAJDE IDI ZOVNI I IVANA
NEKA I ON POĐE SADA S NAMA

I TI BOŽE SA NAMA ĆEŠ POĆI
ŠEFU UDBE TREBA SADA DOĆI

OVA TROJKA TREBA ANTI DOĆI
ON VAS ČEKA A I ŠTALI ZOVE
DOBIĆETE VI SMJERNICE NOVE
A KAKO BI BILOG UHVATILI
I NAZAD GA U ZATVOR VRATILI

NEĐO IDE CINIČKI SE SMIJE
A MOJ ŠEFE NISAM MOGO PRIJE
OVU TROJKU ŠTO SAM TI DOVEO
KAO PAUK JA SAM MREŽU PLEO

OVA MREŽA KOJU UDBA PLETE
DEŠIFRIRAT MOŽE SVAKO DJETE
CILJ JE UDBE OVDJE JEDAN BIO
KAKO BI SE KAJINU UBILO

TU JE BILO KRATKO SAOPĆENJE
A KOD ŠTALE NOVO PRIOČENJE
PRIMORAC SE U SVOG ĐIPA PENJE

BOŽU ŠALJE KROZ ŠUMU POLAKO
KUĆI BILOG DA IDE SVAKAKO

I AKO BI DOLJE ZAPUCALO
TI SE SAKRIJ I OSTANI MALO
BUDNO PAZI KUD SE BILI KREĆE
OVOG PUTA POBJEĆI NAM NEĆE
ZNA SE DOBRO ŠTO JE PREDVIDIO
A KAKO BI KAJINU UBILO

TRI UDBAŠA I SAD DVA CIVILA
TA PETORKA U ĐIPU JE BILA

ALI NAGLO NA PUTU STADOŠE
NEĐO KAŽE EVO NAM USTAŠE
AUTOMAT U NJEG OKRENUO
JER JE BIO TAKO PRIPREMIO

IV

DA SE BJEŽI NISAM ČUJO PRIJE
ŠTAJE TUJE SAD JE SVE MOGUĆE
MOŽE BILI BITI I KOD KUĆE
VIDI NEDO DAMU NEVIRUJE
TEMU DRUGE RJEČI UPUĆUJE
ČUJEŠ KARLO ŠEF MEJE POSLAO
DABI STOBOM RAZGOVOR IMAO
TI POZOVI RODAKA IVANA NEKA I ON
PODE SAD SA NAMA I TI BOŽE
SA NAMA ČEŠ POĆI OVA TROJKA
TREBA ANTI DOĆI ON-VAS ČEKA
A I ŠTALI ZOVE DOBIT ČETE
VI SMJERNICE NOVE AKAKO BI
BILOG UFATILI I NA ZAD GA
U ZATVOR SPRATILI
SAD KOD ŠTALENOVO SAOPŠTENJE
PRIMORAC SE U SVOG DIPA PENJE
BOŽU ŠALJE KROZ ŠUMU POLAKO
KUĆI BILOG DA IDE SVAKAKO
I AKOBI DOLJE ZAPUCALO TISE SAKRIJ
I OSTANI MALO BUDNO POZI
KUD SE BILI KREĆE OVOG PUTA POBJEĆI NAM NEĆE
ZNASE DOBRO ŠTAJE PREDVIDIJO
A KAKOBI KAJINU UBLIJO
TRI UDBAŠA I SAD DVA CIVILA TA
PETORKA U DIPU JE BILA
ALI NAGLO NA PUTU STADOŠE
NEDO KAŽE EVO NAM USTAŠE
AUTOMAT U NJEG OKRENIJO
JER JE TAKO BIJO PRIPREMIJO
ISTO TAKO I OVA DVOJICA
NEBI BRATE POBIGLA IM PTICA

ISTO TAKO I OVA DVOJICA
NE BI BRATE POBJEGLA NI PTICA
ŠTO JE OVO KARLO PROGOVORI
A LEPAVA RAFAL U NJEG SORI

TRIDES I ŠEST RANA TU JE BILO
ŠTO JE NJEGA BRAĆO POGODILO

NJEGA BIJU A IVANA VODE
TRI MJESECA BIŠE BEZ SLOBODE

U SAMICI ON JE STALNO BIO
DEPRESIJE RAZNE PREŽIVIO

DA NEKAKO DOĐU DO SAZNAJJA
OVA ZLOČA DA IM BUDE MANJA

OVAJ ZLOČIN KOJI NAPRAVIŠE
NE MOŽE SE TOLERIRAT VIŠE

I ZAPISNIK ŠTO SU SASTAVILI
DA SU KARLA U BJEGU UBILI
A JOŠ K TOME ONI SU DODALI
UZARČANI HRVATSKU STVORILI

ON JE ŽIVOT DOMOVINI DAO
I VJEČITIM STRAŽAROM OSTAO

HVALA SVIMA KOJI ŽIVOT DAŠE
ZA SLOBODU DOMOVINE NAŠE
SVI SU BILI ŽRTVE KOMUNISTA
KOJIM SAVJEST NIJE BILA ČISTA

A MNOGI SU ŠIROM SVJETA PALI
DA B' SLOBODU DJECA IM IMALI

ZATO TREBA DOMOVINA NAŠA
DA IM KAŽE TO JE ZEMLJA VAŠA
A GROBOVE DA IM CVIJEČE KITI
TO ĆE NAŠA OBAVEZA BITI
DA SE ZNADE KOGA SMO IMALI
I NA OLTAR DOMOVINI DALI

SLOBODA SE LAKO NE DOBIVA
ŽIVOT GUBI A KRV SE PROLIVA

IV

DA SE BJEŽI NISAM ČUJO PRIJE
ŠTAJE TUJE SAD JE SVE MOGUĆE
MOŽE BILI BITI I KOD KUĆE
VIDI NEDO DAMU NEVIRUJE
TEMU DRUGE BJEČI UPUĆUJE
ČUJEŠ KARLO ŠEF MEJE POSLAO
DABI STOBOM RAZGOVOR IMAO
TI POZOVI RODAKA IVANA NEKA I ON
PODE SAD SA NAMA I TI BOŽE
SA NAMA ČES POĆI OVA TROJKA
TREBA ANTI DŮCI ON-VAS ČEKA
A I ŠTALI ZOVE DOBIT ČETE
VI SMJERNICE NOVE AKAKO BI
BILOG UFATILI I NA ZAD GA
U ZATVOR SPRATILI
SAD KOD ŠTALENOVO SAOPŠTENJE
PRIMORAC SE U SVOG DIPA PENJE
BOŽU ŠALJE KROZ ŠUMU POLAKO
KUĆI BILOG DA IDE SVAKAKO
I AKOBI DOLJE ZAPUCALO TISE SAKRIJ
I OSTANI MALO BUDNO POZI
KUD SE BILI KREĆE OVOG PUTA POBJEĆI NAM NEĆE
ZNASE DOBRO ŠTAJE PREDVIDIJO
A KAKOBI KAJINU UBIJO
TRI UDBAŠA I SAD DVA CIVILA TA
PETORKA U DIPU JE BILA
ALI NAGLO NA PUTU STADOŠE
NEDO KAŽE EVO NAM USTAŠE
AUTOMAT U NJEG OKRENIJO
JER JE TAKO BIJO PRIPREMIJO
ISTO TAKO I OVA DVOJICA
NEBI BRATE POBIGLA IM PTICA

Stećak – spomen

Pokojni Frano volio je stećke, spomenike prošlih vremena, iz 13. do 15. stoljeća, kojih ima svugdje, ima ih na više mjesta i u Uzarićima, a najveći su i jedinstveni kod kipa Svetog Ante i u groblju “Šarampovu.”

Njima se posebno divio i занимalo ga je tko su osobe koje su ih zavrijedile, čime su ih zavrijedile i osobito kako su se te kamene gromade mogle dopremiti do mjesta na kojima su postavljene i tko je to mogao (i kako) uraditi.

Oduševljavali su ga simboli, znakovi i poruke napisane na stećcima,²⁰ a čvrstoća kamena i njegova dugotrajnost bili su odlučujući čimbenici što se odlučio takav spomen podići i svom pokojnom bratu.²¹

Nije mu bilo dostatno što je Karlovo ime upisao na svojoj obiteljskoj grobnici.²² Znam da je mislio kako to nije uočljivo, kako to ne vide svi koji prolaze pored groblja, da se zbog toga sve manje priča o tom zlodjelu i kako će se brzo zaboraviti, a on to nije želio.

Znao je da će sa stećkom – spomenom pobuditi zanimanje svih prolaznika, da će se pitati tko je to uradio, komu je to posvećeno i zašto, da će se o tome pričati i prepričavati, da se žrtva i zločin neće brzo zaboraviti, da će se više pamtiti.

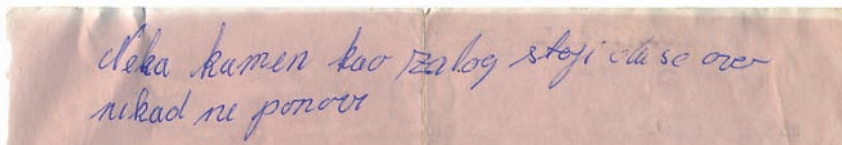
Čuo je priču da su stećci u groblju vjerojatno iz Zovkinih njiva u Uzarićima. Zato je obilazio njihove vlasnike i molio ih da mu dozvole kopati. Najprije je pokušao ručnim alatom, a kad s tim ništa nije mogao napraviti angažirao je rovokopač. Kopali su duboko u zemlju koliko su najviše mogli i izvadili najveći kamen koji su našli.²³

Velik trud i muku imao je i pri dopremanju kamena do mjesta gdje ga je kanio postaviti,²⁴ njegovoj obradi i postavljanju, ali mu to ništa nije bilo teško ni skupo. Pripremio je i stihove koje će na njemu napisati, a onda se sjetio da će biti bolje ako mu to netko drugi napiše, netko u koga je imao povjerenje i odabrao je fra Antu Marića.

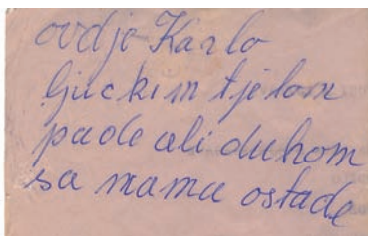
Kad je sve završio, bio je vrlo sretan i zadovoljan. Zahvaljivao je svima koji su mu pomogli²⁵, govorio kako se žrtve i zločini ne smiju zaboraviti i izrekao stihove koje je on prvobitno kanio upisati na stećak - spomen: "Neka kamen kao zalog stoji da se ovo nikad ne ponovi."

Sudbina je htjela da je stećak-spomen Karlu vrlo blizu velikom stećku u groblju. Oba svjedoče o prošlim vremenima. Veliki stećak je spomen neznanom velikanu iz davnih vremena. Ne zna se tko je bio i čime ga je zavrijedio, a sabljom zasječeni tragovi na njemu svjedoče o drugim osobama, događajima i vremenima. O zabranjenoj ljubavi Turkinje i junaštvu kaurina i njegova progonitelja. Stećak-spomen Karlu je poznatom velikanu, našem suvremeniku i hrvatskom domoljubu. Zavrijedio ga je svojom ljubavlju prema obitelji i domovini, a svjedoči o njegovoj žrtvi, o mržnji prema borcima za slobodu hrvatskog naroda, o zločinu UDB-e i Franinoj bratskoj ljubavi.

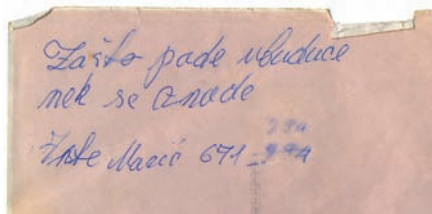
U Franinoj dokumentaciji pronašao sam i sljedeće stihove koje je vjerojatno napisao s nakanom da ih upiše na spomen stećak ili iz drugih razloga:

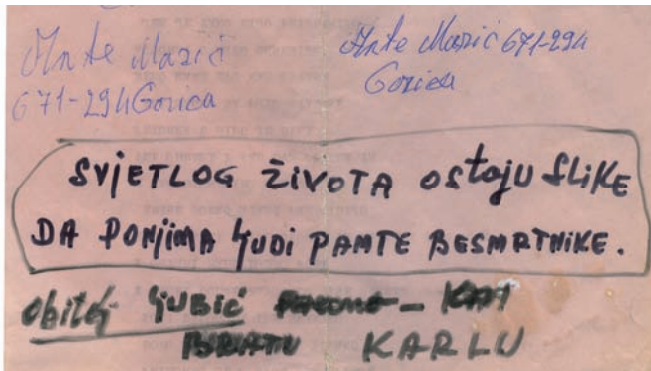
"Nek kamen kao zalog stoji da se ovo nikad ne ponovi"

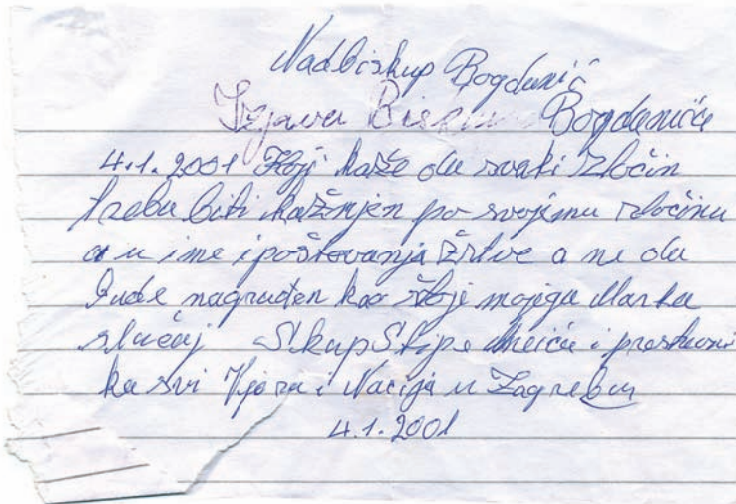
"Ovdje Karlo ljudskim tijelom pade, ali duhom sa nama ostade"

"Zašto pade ubuduće nek se znade"

“Svjetlog života ostaju slike da po njima ljudi pamte besmrtnike”

Nadbiskup Bogdanić²⁶

Izjava biskupa Bogdanića²⁷ 4.1. 2001. koji kaže da svaki zločin treba biti kažnjen po svojem zločinu a u ime i poštovanja žrtve a ne da bude nagrađen kao što je mojega Marka slučaj. Skup Stipe Mesića i predstavnika svih vjera i nacija u Zagrebu 4.1.2001.

²⁰ S oduševljenjem je slušao Božu, moga brata i Vesnu iz Sarajeva, kćer moga strica Frane koji je također žrtva UDB-e kad bi mu pričali o tim spomenicima, znakovima i porukama, a ja sam vjerojatno od njega čuo priču o jednom znaku na velikom stećku

u Šarampovu: Neki je Sinjski junak ukrao (oteo) tursku djevojku na rijeci Babun (u Iličima kod Mostara) dok je prala rublje i na konju bježao da ga ne stigne njezin brat (ili momak). Konj mu se umorio i morao je stati. Radoznale žetelice su im dale vode i drugu okrepu, a on je jednim zamahom sablje zasjekao rub stečka i rekao žetelicama da kažu turčinu kad naiđe da ide za njim ako svojom sabljom zasječe stečak više o njega (kao veći je junak i mogao bi vratiti djevojku), odnosno da se vrati ako to ne uspije. Turčin je kasnije došao i pokušao to uraditi. Navodno nije uspio ni od tri pokušaja. Nastavka priče nema, a nestalo je i žetelica da mogu ispričati što se dogodilo. Ostao je samo neizbrisiv trag na stečku da svjedoči o toj ljubavi i junaštvu. Od drugih sam čuo da je taj junak bio Marko Marinčić, da je iz Zadra dojahao do Mostara za jednu noć i ukrao Zlatu Nazretić, kćer mostarskog kadije Alije koju je otac bio obećao dati sinjskom kadiji. Alija je navodno zasjekao stečak više, pošao za njim i stigao do Cetine. Marko je već bio na drugoj obali, a Alija nije smio preko rijeke, zbog velike vode ili zbog nečeg drugog (možda je tu bila granica turskog carstva). Marko Dragić, prof. s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru u svojoj knjizi "Zakopano Zvono", Sveti Jure, Baška voda 1996. piše (str.52) da je s tim u svezi nastala i narodna pjesma, legenda o Marku Marinčiću.

²¹ Kad god bi mu bilo teško pričao bi o svojoj poginuloj braći Marku i Ivanu, a najviše o Karlu. Nakon pogibije sina mu Marka (1993.) bio je očajan i opet je pričao o svima, a o Karlu najviše. Nakon toga je i odlučio postaviti mu stečak kao spomen i to je i učinio.

²² Nakon ubojstva, Karla su sahranili u groblju, a UDB-a nije dopustila fratrima da vode sahranu kakav je uvijek bio običaj. Kad je Frano napravio obiteljsku grobnicu u nju je položio i Karlove posmrtno ostatke.

²³ Znam da mu je bilo žao što nije mogao naći veći kamen i da je želio je da bude velik kao oni u groblju, ali nije bilo većeg.

²⁴ Mjesto ubojstva i mjesto gdje su ga mrtvog ostavili na grobljanskom zidu.

²⁵ Osobito je spominjao unuka Marina koji je kao dijete hodao s njim i pomagao mu oko postavljanja stečka.

²⁶ Riječ je o nadbiskupu Božaniću (Frano nije imao dobar sluh pa je vjerojatno pogrešno čuo).

²⁷ Ovaj tekst nema izravne veze s pjesmom o Karlu, a ima neizravne. Frano mi se žalio kako nisu kažnjeni odgovorni za Karlovu smrt i da se plaši kako će tako biti i u slučaju sina mu Marka. Znam da je poslije njegove smrti počeo pisati pjesmu o Kajini i da je tako pokušavao ublažiti tugu i bol zbog njih obojice, Marka i Kajine.

Uzarići, Ljubići i Ljubići-Adžići²⁸

UZARIĆI su jedno od najstarijih širokobrijeških sela. Prema popisu pučanstva iz 1991. u selu je bilo 1287 žitelja u 294 domaćinstva. Smješteno je na jugozapadnoj strani Mostarskog blata. Sa sjeverne strane sela protječe rijeka Lištica koja izvire iznad sjedišta širokobriješke općine u mjestu Borak, a u blizini mu je i vrelo Crnašnica u susjednom selu Knešpolje. S jugozapadne strane sela povremeno teče Mokašnica koja izvire u selu Mokro, a vrela se pojavljuju i u Uzarićima za vrijeme obilnih padalina. Na Mokašnici su postojale Zovkine i Kosirove mlinice, a bile su u uporabi do početka 60-tih godina prošlog stoljeća kao i Ljubića mlinica na rijeci Lištici u Knešpolju. Vode tih rijeka razlijevaju se po Mostarskom blatu i poniru na dnu polja u rijeku Jasenicu koja se ulijeva u Neretvu.

Ime Uzarići (vjerojatno) potječe od naselja koje se razvilo uz torove za jariće.²⁹

Prof. dr. sc. Hrvoje Lasić³⁰ u članku “Selo Uzarići na Mostarskom blatu”³¹ navodi da su u sveukupnom popisu Bosanskog sandžaka (26.01.1468. do 12.05.1469.) Uzarići upisani među napuštena sela što znači da je pučanstvo pobjeglo pred turcima i da je selo postojalo prije turskog osvajanja (oko 1476. godine). Godine 1477. je u Uzarićima bilo 1 domaćinstvo, a 1519. dva domaćinstva. Također navodi podatke da je na Uzarićima prema popisu iz 1867. bilo 49. hrvatskih obitelji i 366. žitelja Hrvata (str. 100.).

Prema podacima navedenim u monografiji³² “Široki Brijeg”, župa u kojoj su živjeli naši preci nazivala se “Večerić” i ta se župa spominje (među župama u Humskoj zemlji) u ljetopisu Grgura Barskog (papa Dukljanina) koji je pisan između 1048. i 1080. go-

dine. Također se navodi da se Blato spominje još 1408. godine u povelji bosanskog kralja Ostoje Kotromanića, da je u župi Blato boravio bosanski kralj Tomaš Kotromanić 1452. godine, da o župi Blato postoje zapisi iz 1599. godine, da su u srednjovjekovnoj župi Blato (na području Uzarića) živjeli knezovi Vladimirovići, da je na području te župe 1743. godine bilo 19 naselja, s 178 obitelji i 1558. vjernika³³, da su u župi "Blato" vođene matice (knjige s podacima o rođenim, krštenim, vjenčanim i umrlim dušama u župi) od 1753. godine, da je godine 1809. župa "Blato" promijenila ime i postala župa "Čerigaj," a od 1848. ta župa mijenja ime i postaje župa "Široki Brijeg".

Selo ima izgrađenu kompletnu komunalnu infrastrukturu. Suvremeni vodovod napravljen je prije desetak godina, a izgrađen je i nogostup kroz cijelo selo, objekti kakve bi poželjelo svako naseljeno mjesto. Crkva je izgrađena 1968. i posvećena Svetom Anti, zaštitniku sela, a obnovljena, suvremeno opremljena i klimatizirana u razdoblju 1994.-1998. Od 1996. u crkvi je originalni "Moćnik svetog Ante iz Padove". Petnaest kamenih postaja³⁴ "Križnog puta" izgrađeno je 1999. i postavljeno uz cestu od mjesne crkve u selu do župne crkve u Širokom Brijegu. Od tada se svake godine na Veliki petak nosi križ, moli i propovijeda uz postaje, a u tome sudjeluje više tisuća vjernika iz Uzarića i drugih mjesta. Godine 2008. podignut je spomenik 141 poginulom mještaninu³⁵ u Prvom (18) i Drugom (104) svjetskom ratu, žrtvama komunističkog terora (8), koji su ubijenim nakon rata i poginulima u Domovinskom ratu (11).³⁶

Selo je poznato po svom starom groblju Šarampovu u kojem se nalaze nadgrobni spomenici "stećci", a uz sami zid groblja je i najnoviji-stari stećak što ga je 1996. Frano podigao bratu Karlu Kajini kojeg je ubila UDB-a na mjestu gdje se nalazi taj stećak.

Uzarići su još više poznati po ljudima³⁷ koji su svojim radom i ponašanjem promicali ugled svoga sela i njegovih žitelja u sredinama u kojima su djelovali, a najviše su to činili svećenici i redovnice. Svećenici franjevci su: fra Vencel (Stojan) Kosir, fra Di-

onizije (Vinko) Lasić, fra Miron (Paško) Lasić, fra Viktor (Pero) Kosir, fra Karlo Lovrić,³⁸ fra Jozo Zovko i bogoslov: fra Marko Lovrić. Dominikanci svećenici su: fra Hinko (Mladen) Kraljević, fra Dobroslav Ljubić³⁹, fra Mile (Vjekoslav) Lasić, fra Hrvoje Lasić, fra Pavao (Stojan) Lasić, fra Mile Gugić, fra Mirko Ljubić i Fra Tomislav Kraljević. Časne sestre redovnice franjevke su: Lidija (Jaka) Čerkez, Pija (Danica) Slišković, Andrijana (Serafina) Hrkać, Valerijana (Vladimira) Kraljević, Fabijana (Iva) Zovko i časna sestra dominikanka, Mara (Stana) Lovrić.

Svi oni (i one) časno su obavljali svoje svete dužnosti i promicali vrijednosti koje su ponijeli iz svojih obitelji, iz sela i iz zavičaja. Uz vjeru u Boga, promicali su ljubav, poštenje i moral, privrženost svojoj obitelji i svome narodu, čuvali naš jezik, kulturu i tradicije, nikada se nisu mirili s nepravdama kojima je naš narod bio izložen i uvijek su se borili za njegova prava i boljitak.⁴⁰ Po njima su Uzarići, Široki Brijeg, Zapadna Hercegovina, Bosna i Hercegovina, Hrvatska i cijeli hrvatski narod postali poznati, prihvaćeni sa simpatijama i cijenjeni u svim sredinama u kojima su djelovali. A bilo ih je svuda, u svim europskim zemljama, u Sjevernoj i Južnoj Americi, u Kanadi i Australiji, u Aziji i Africi.

Posebno mjesto među njima zauzima fra Viktor Kosir, bogoslov, stric svećenika fra Viktora Kosira jer je jedan od 30. širokobrijeških fratara mučenika koje su na zvjerski način ubili partizani 7. veljače 1945. Nažalost tako je završilo i 55. mještana Uzarića nakon završetka rata, na Križnom putu. Uz druge stradale i poginule, velike patnje je prošao i Jure Zovko nedužni uznik-robijaš s najdužom izdržanom zatvorskom kaznom. U zatvoru je proveo dvadeset godina.⁴¹

Uzarići su posebno poznati i po fra Jozi Zovki uz čije ime je neraskidivo povezana međugorska Gospa. Zbog toga su ga proganjali i zatvarali⁴² komunisti, a zbog toga je imao (ima i sada) problema i s nekim svećenicima i crkvenim dužnosnicima. Među vjernicima ima izuzetan ugled i dolaze mu iz svih zemalja i sa svih kontinenata, a prema nekim istraživanjima najpopularniji

je svećenik franjevac u svijetu. Gdje god je bio na službi ostavio je neizbrisive duhovne i materijalne tragove. Duhovni tragovi su u srcima onih kojima su uslišane molitve, njihovo zadovoljstvo i sreća zbog susreta i razgovora s njim, zbog zajedničke molitve. Koliko je tih tragova može se procijeniti po broju onih koji mu dolaze, a kakvi su ti tragovi znaju hodočasnici. Ponešto od toga mogu saznati i oni što razgovaraju s njima⁴³ nakon njihovog susreta s fra Jozom. A među onima koji mu dolaze ima vjernika i nevjernika, zdravih i bolesnih, mladih i starih, neobrazovanih i s najvišim stupnjem obrazovanja, različitih narodnosti i vjeroispovijesti, vrlo siromašnih i bogatih, nepoznatih i slavni, onih što dolaze prvi put i onih što to ponavljaju više puta. Nimalo ne dvojim da su ti tragovi veći od materijalnih, a oni su lako vidljivi i nisu mali. Od poklonjenih mu sredstava gradio je i uređivao crkve i vjerske objekte u svim sredinama u kojima je boravio. Puno sredstava uložio je u crkvu na Uzarićima, u “Zavod svete obitelji” na Širokom Brijegu, za pomoć djeci s posebnim potrebama, djeci bez roditelja, svima za koje je smatrao da im treba pomoć i svima koji su tražili njegovu pomoć.

Uzarići su poznati i kao selo s najviše fakultetski obrazovanih osoba. Prema nekim podacima najobrazovanije je selo u BiH, u bivšoj državi i najobrazovanije hrvatsko selo uopće. Više od 150 osoba je s fakultetskom izobrazbom pa se može reći da je svaki deveti mještalin akademski obrazovan. Kolika se pozornost poklanjala obrazovanju pokazuju i sljedeće primjeri: Kata Zovko – Šatra⁴⁴ je četvoricu djece (od šestoro ih) fakultetski obrazovala, jedan je doktor (Gojko), a drugi (Tomislav) magistar znanosti. Od četvoro djece Ane Lasic⁴⁵ dvojica su doktori znanosti (fra Vjekoslav i fra Hrvoje). Petoro od osmero djece Stojana Lovrića – Macarića imaju fakultetske diplome, a jedan od njih (Zlatko) je doktor znanosti. Od osmoro djece Ivana Ljubića – Marijančića šestoro ih ima fakultetsko obrazovanje, jedan od njih je magistar (Božo), a jedan doktor znanosti (Frano). Od četvoro djece Stojana Ljubića – Milića troje ih je završilo fakultet, a jedan je doktorirao (Božo). Isto

tako svih petoro djece Joze Matijević završilo je fakultet, a takvih primjera ima još.

Doktori znanosti su Dionizije Lasić, Miron Lasić, Vencel Kosić, Vencel Mandić, Franjo Kožul⁴⁶, Gojko Zovko⁴⁷, Hrvoje Lasić⁴⁸, Vjekoslav Lasić, Miljenko Primorac⁴⁹, Frano Ljubić⁵⁰, Božo Ljubić⁵¹, Zlatko Lovrić, Jure Zovko⁵² i Mile Lasić⁵³, a magistri znanosti su Tomislav Zovko, Božo Ljubić, Jozo Ljubić⁵⁴, Mile Lasić, Stanislav Nakić i Jure Ljubić⁵⁵.

Uzarići su oduvijek imali dobre majstore. Dobro su pleli “prtvē”, “krtole”, “lise” i druge predmete od vrbova i drugog pruća, pravili “kotlače” i druge posude od gline, izrađivali gusle, diple i svirale, “čemerili” čatrnje i “klačine”. Imali su poznate majstore kovače, kolare, bačvare, zidare, tesare, dobre rudare, zemljoradnike i vinogradare, kosce i druge djelatnike, a da se i ne spominju noviji zanati i struke. Bili su dobri organizatori i znali su upravljati. Obnašali su odgovorne dužnosti u poduzećima⁵⁶ i ustanovama⁵⁷ u kojima su radili, a izuzetne poslovne sposobnosti pokazali su i privatnim poduzećima⁵⁸. Ugledu sela doprinijeli su i oni što su birani u tijela vlasti⁵⁹, asistenti na fakultetima⁶⁰, prosvjetni djelatnici⁶¹ i mnogi drugi⁶² na svojim radnim mjestima i u sredinama u kojima su živjeli i radili.

Najveću žrtvu za selo dali su oni što su poginuli boreći se za Austrougarsku⁶³, za Nezavisnu državu Hrvatsku⁶⁴, poslijeratne žrtve komunizma⁶⁵ i poginuli u Domovinskom ratu⁶⁶, a veliku žrtvu dali su i invalidi tih ratova⁶⁷.

Dobrom ugledu sela, svojim ponašanjem i djelima, doprinijeli su i živi sudionici tih ratova i Križnog puta, a među njima i oni što su obnašali odgovorne dužnosti u Domovinskom ratu⁶⁸. Jednako su to učinili i oni što se bave umjetničkom djelatnošću⁶⁹, velik broj kulturnih djelatnika amatera okupljenih oko HKUD Lindžo⁷⁰, crkveni Zbor i Prijatelji sv. Ante, nogometaši⁷¹ i onaj⁷² čijom su zaslugom Uzarići postali “prvo hrvatsko selo na Internetu”.

Iz Uzarića je bilo pojedinaca i na visokim političkim pozicijama u ranijem sustavu.⁷³

Prvu priču o prezimenu **LJUBIĆ** čuo sam kao student u Za-

grebu (1965-1969). Navodno to je pisalo u jednoj knjizi o kojoj sad ne znam ništa, a priča je sljedeća: naši preci imali su prezime *Borić* i živjeli su u okolici Zadra.⁷⁴ Kad su Turci osvajali Ravne kotare i područje do Senja⁷⁵ zarobljenike su odvodili u roblje, da im rade na imanjima. Boriće su tako “naselili” na područje Ljubinja u Istočnoj Hercegovini. Nakon mnogo godina dvojica turskih begova,⁷⁶ dogovorili su se i preselili Boriće na područje Zapadne Hercegovine gdje je postojala katolička crkva, a obitelji neke druge vjeroispovijesti u Istočnu Hercegovinu u kojoj je postojao njihov vjerski objekt.⁷⁷ Kako su došli iz Ljubinja, starosjedioci su Boriće počeli zvati po tom njihovom mjestu i tako je kasnije nastalo prezime Ljubić.

Nikola Mandić u knjizi “Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Mostaru”⁷⁸ piše da se Ljubići prvi put spominju 1520. na Hvaru, zatim 1521. i 1577. u Starom gradu, Vrbnju i Jelsi i da su se tamo doselili vjerojatno iz Hercegovine nakon što su je osvojili Turci iza 1470. U svojoj drugoj knjizi “Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u širokom Bijegu i okolici”⁷⁹ Mandić piše da su Ljubići, po njegovom mišljenju, dobili ime po selu Ljubotići⁸⁰ koje se spominje od 1477. kad su turci obavili popis zatečenog pučanstva, a u Ledincu 1685. spominje se Ivan Ljubotić (i njegova obitelj) jer su izgorjeli u požaru u svojoj kući. Navodi da je 1743. godine prema popisu Hrvata katolika u BiH, kojeg je obavio biskup fra Pavao Dragičević, bio i Mate Ljubić iz Uzarića s 11. članova obitelji, a u popisu biskupa fra Marijana Bogdanović iz 1768. upisan je samo Petar Ljubić iz Uzarića s 12 članova obitelji. U istoj knjizi (str.355) navodi i sljedeće: “Jedan dio Matice krštenih župe Blato (na Čerigaju) nije sasvim izgorio kad je 1947. “Narodna vlast” zapalila sve knjige u franjevačkom samostanu (župi) Široki Brijeg, pe se iz tih ne izgorjelih listova moglo pročitati sljedeće:1805. kršten Šimun, sin Ivana Ljubića iz Uzarića i matere Ruže rođene Kosir iz Uzarića; 1806. krštena Luca, kćer Ivana Ljubića iz Uzarića i matere Ruže rođene Kosir iz Uzarića;1807. krštena Ruža, kćer Mije Ljubića iz Uzarića i matere

Šime rođene Marić iz Dobriča; 1808. kršten Mate, sin Jure Ljubića iz Uzarića i matere Božice rođene Lepan iz Jara; 1809. kršten Marko, sin Jure Ljubića iz Uzarića i matere Božice rođene Lepan iz Jara; 1812. kršten Vale, sin Mije Ljubića iz Uzarića i matere Kate rođene Blažević; 1813. kršten Jozo, sin Jure Ljubića iz Uzarića i matere Božice rođene Lepan iz Jara. Također navodi da je u Matici vjenčanih župe u Gracu upisano: 1853. Nikola sin Ivana Ljubića iz Uzarića i Ruže Kosir oženio se Katom Mate Misira iz Knešpolja; 1869. Ivan sin Ivana Ljubića iz Uzarića i Ruže Kosir oženio se Šimom Ivana Vukoje iz Ljubotića.

Po Franinoj priči, mi **LJUBIĆI-ADŽIĆI** dobili smo taj naziv po njegovu pradjedu. Bilo mu je ime Ivan i zvali su ga Adžija. Imao je dva sina: Stipana (ili Stjepana) i Nikolu i sestru Janju koja se udala za Tomu Šakića⁸¹ u Biograce.

Stipan je imao 5 sinova i 2 kćeri; Ivko–Gale (1875.-1959.) imao je Stipana i Ljubicu; Stipan (-.) je imao Ljubasa, Juru, Janju i Veru, udala se za Karla Čubelu; Marijan, moj djed (1882.-1949.) imao je Stanka, Franu, Sojana, Ivana (moga oca), Dragicu, udala se za Šimuna Marušića u Biograce i Anku, udala se za Franu Mandića na Lise; Petar (1888.-1963.) imao je Marka, Karla, Božu, Ivana, Franu i Anicu, udala se za Džidića na Smrčinjake; Božo, Božina (1891.-1979.) imao je Zoru, udala se za Soldu, Miloša, Anu - Slušu, udala se za Vencela Ljubić, Ivu, Vencela i Nevenku; Ljubica, Ljuba, udala se za Stojana Martića u Dobrič, imala je Grgu, Stjepana–Šćepu, Žarka, Vladu, Božu, Iliju, Stojana–Lolu i Sofiju udala se za Božu Marića u Dobrič); Matija, udala se za Ivankovića u Pologu (nije imala djece).

Stipan (Adžijin sin) imao je brata Nikolu, a od njega su Jozo-Jozina, Nikola–Nikica, Milka, udala se za Ivana Primorca (Adžijuša), Luca, udala se za Marka Lasića–Markuzu, Ana, udala se za Šimuna Lasića–Brku i Kata, udala se za Juru Ljubića–Antića. Jozo je imao Ilku, udala se Marka Lasić (Makiju), Katu i Nikolu. Nikola–Nikica imao je Ivana, Antu, Božu, Milku udala se za Ivana Lovrić (Naletilušić), Anu udala se za Jozu Ljubića-Jogunu i Zoru.

Ivan (Adžija) imao je brata Tomu, a Tomin sin bio je Šimun.

Od Šimuna su Frano, Jozo–Joguna i Iva, udala se za Hrvoju Ivan-kovića u Dobrič. Šimunova žena Janja, djevojački se zvala Kordić, pa su po njoj nazvani Kordušići. U crkvenim knjigama nisam našao podatke o Ivanu–Adžiji niti o sinu mu Stipanu, a uz imena Stipanove djece navodi se da im je otac Stipan.⁸²

Partizani su 7. veljače 1945. godine pobili fratre na Brijegu i zapalili matične knjige, a fra Vencel Kosir (fratar iz Uzarića) je prikupio i upisivao podatke koji se sada nalaze u tim knjigama. Da partizani 1947. godine nisu zapalili te knjige u župnom uredu na Širokom Brijegu imali bismo toče podatke o našim precima sve od 1743. godine, a vjerojatne neke i iz ranijeg razdoblja jer su pri popisu pučanstva sigurno upisivana i imena njihovih roditelja i godine njihovog rođenja.

Ljubići – Adžići imaju i dodatke tom nazivu: Jozinovi, Nikičići, Galići, Bilini, Petrovi, Božinovi i Marijančići. Drugi Ljubići su Kordušići, Martinovi, Stolići, Milići, Antići, Šarići, Markičići, Valkići, Pešanovići, Markovići, Ivkini, Brkići, Jokići i Ružići. Svi oni su u Ljubića zaseoku, a na Uzarićima ima nekoliko obitelji Ljubić i u Slikovića zaseoku. Prezime Ljubić ima gotovu u svim naseljima u općini Široki Brijeg, a ima ih i u puno drugih naselja u BiH i Hrvatskoj. U Ljubića zaseoku su i obitelji Lasić, Primorac i Čubela.

Siguran sam da postoje i drugi zapisi i drugi izvori podataka o Uzarićima i Ljubićima i nadam se da će ih netko pronaći i objaviti. Drago bi mi to bilo zbog Frane i drugih meni bliskih i dragih osoba koji su mi pričali o našoj povijesti i našem rodu, onih čije priče nisam zapisao ni upamtio, a nema ih više. Sada bi mi to bilo drago ne samo zbog njih već i zbog mene.

---

²⁸ Tekst o Ljubićima – Adžićima nastao je zahvaljujući Franinim pričama, njegovom zanimanju o našem podrijetlu i povijesti, a neke sam podatke prikupio iz drugih priča i izvora. Podatke o Uzarićima i prezimenu Ljubić, prepisao sam ili sam ih prepričao iz objavljenih tekstova, a jedan dio teksta je moj osobni.

²⁹ Veleposjednici su imali torove za svoje domaće životinje po rubovima polja koje se obrađivalo pa tako i za koze i kozliće (jariće) jer su ih držali odvojeno, dok mladi ne prestanu dojiti. Uz torove su bile i nastambe za čuvare ili čobane pa se pretpostavlja da su Uzarići dobili ime po naselju koje se razvilo uz torove za jariće (“uz jariće”).

³⁰ Rođen u Uzarićima 1942., svećenik, dominikanac, doktor filozofije, redoviti profesor na Filozofskom fakultetu D.I. u Zagrebu

³¹ Zbornik “Kršni zavičaj” broj 31. Humac, 1998. str. 97-108., str. 98.

³² Urednik prof. dr. sc. Ivo Čolak, tiskara “Suton”, Široki Brijeg, 2009. str. 96.

³³ Žitelja je bilo više, a obitelji manje nego početkom 21. stoljeća.

³⁴ Na jedanestoj postaji napisano je: *obitelj pokojnog Ivana Ljubića Marijančića i Dlefe Ljubić rođene Lasić*. Obitelji: **Danica** i Pero Zovko ((Tomislav i Željka Bošnjak (Pero i Nikola), Luca i Dragan Kosir, Ivo i Marija Čuljak (Danijela)); **Božo** i Dubravka Reiger ((Irena i Mario Vukušić (Dora), Krešo i Marina Bokarica (Eva)); **Ivanka** i Jago Zovko ((Miroslav i Finka Đolo (Darko, Josipa, Danijela i Veronika), Mirjana i Vlado Zovko (Anđela, Iva i Bruno), Monika i Ivica Ljubić (Gordana i Mario), Maja i Ivan Zelenika (Marko i Jago) i Jozo)); **Rajko** i Slavica Bogdanović ((Michel i Sanja Marinović (Luka i Fran) i Izabel)); **Zora** i Nikola Veočić ((Miroslav i Nevenka Lukić (Ines i Niklas), Slaven i Zrinka Jugović (Noa)); **Fran**o, Sretenka Vegar ((Snježana, Miro Bošnjak (Karlo) i Niko Marušić (Fran), Ivan i Sanijela Karačić (Marijan, David i Ante)) i Dara Vujović ((Ivana i Marko Soldo (Mateo) i Maja)); **Kata** i Srećko Žulj ((Marija i Zdravko Čutura (Kata i Jelena), Šimun i Dijana Jukić (Luka i Matej), Ivana i Branko Bago (Lucija i Kata), Josip i Katica Dragoje (Srećko)), **Mirko** i Janja Mandić (Ivan i Maja).

³⁵ Među njima je 14. Ljubića

³⁶ Do sredine pedesetih godina prošlog stoljeća kroz selo se moglo proći samo pješice. Svaka parcela bila je odijeljena suhozidom (*duvarom*) ili *plotom*, a preko njih se moglo preći samo na određenim mjestima, *stublama*. U pregradama od suhozida *stuble* su rađene od kamena koji se postavljao sa svake strane *duvara*, a u pregradama od drače i drugog raslinja (*plotovima*) *stuble* su bile od dva račvasta drveta. U oba slučaja služile su kao stepenice preko kojih su mogli proći samo pješice. Starije osobe i invalidi nisu ih uopće mogli prijeći. Natovareni konji i magarci mogli su iz zaseoka u zaseok prći samo uličicama koje su išle između njiva i vinograda (*iza njiva*), a zaprežnim kolima moglo se voziti samo cestom uz polje i ulicama koje su vodile do nje iz svakog zaseoka (*zovačka, ljubića, ćustića i druge*). Tada se napravila (*probila*) cesta, a onda se počelo raditi na elektrifikaciji. Morali smo kopati rupe, a svatko je morao donijeti veliko hrastovo drvo *dub* za stup. Gotovo svi su željeli postavljati stupove po međama (*mrginjima*) da bi im se manje uništilo obradive (*radne*) zemlje

na kojoj se sadio duhan ili sijalo žito, da im ne smetaju pri oranju, a bilo je malo i straha jer se pričalo kako struja može “stresti” i ubiti. Svi su bili sretni kad je struja puštena (kad je *prosvitlilo*) krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina. Tih godina je i cementiran kanal kojim je tekla voda za piće i navodnjavanje iz vrela Lištice u Borku. Do tada je kanal bio zemljani, a dosezao je sve do Ljutog Doca. U sedamdesetim godinama pravljen je nova cesta “Knešpolje – Ljuti Dolac”. Asfalt je postavljen 1975. godine, a za tu cestu najviše su zaslužni pokojni Pero Anić iz Jara, predsjednik općine i Ivan Markić – Prpa iz Biograca, tehnički direktor Novogradnje. Tih godina uveden je i telefon, a počelo se razmišljati i o vodovodu. Najprije su ga uveli Ljubići, potom i Zovke, a kasnije je napravljen vodovod za cijelo selo.

³⁷ Imao sam veliku dvojbu pri navođenju imena. Odlučio sam se ipak navesti ih iako sam svjestan da ću pogriješiti ako nekog nenamjerno izostavim. Tješim se da takvih neće biti puno i iskreno im se unaprijed ispričavam. Žao mi je ako sam propustio navesti i jedno ime, a vjerujem da bi veći prosut bio ne navesti imena onih za koje znam da su zaslužni.

³⁸ Njegovoj materi Mandi, udovici s nekoliko djece, obećavali su dati potporu (ili mirovinu) ako izjavi da joj muža nisu ubili partizani, a ona je to odbila.

³⁹ Napustio je svećeničku službu

⁴⁰ Zbog toga su bili proganjani i proglašavani državnim neprijateljima u komunističkom sustavu, a Fra Dioniziju, Mironu i Vjekoslavu Lasić bili su ugroženi i životi zbog toga.

⁴¹ Napisao je knjigu “Križni put i dvadeset godina robije”

⁴² Mislim da je proveo je 3 godine u zatvoru u Foči

⁴³ Za vrijeme jednog mog boravka u Rimu slušao sam Evangelus pape Ivana Pavla II na trgu Svetog Petra i upoznao neke ljude, obične građane i svećenike. Pitali su me za fra Jozu i Međugorje, a kad sam im rekao da ga poznam, da smo prijatelji i susjedi počeli su mi ljubiti ruke, dodirivati odjeću i gledati me kao da sam nadnaravan. Nisam znao kako se ponašati, bilo mi je čak malo i nelagodno, a to su i oni primijetili. Onda su mi ispričali da su bili u Međugorju više puta, da su svaki put nakon zajedničke molitve razgovarali s fra Jozom, da misle kako smo sretni što ga imamo i da ja osobno, kao i drugi koji se s njim susreću i koji ga dobro poznaju, mogu drugima dijeliti njegovu milost i blagoslov što me je još više zbunilo. Drugi dan sam kupio njihove novine jer me zanimalo koliko je vjernika slušalo Papu. Pisalo je oko 40.000 vjernika, a na drugoj stranici u istim novinama (*Corriere dela Sera*) da je fra Jozo služio svetu misu u Torinu i da je nazočilo više od 150.000 vjernika. Te osobe ponovo sam susreo kad su tražili da im pronađem nekoga tko će im pokazati put u Ravno preko Slanog i Čepikuća (drugom cestom nije bilo moguće) kako bi predali prikupljenu pomoć.

Nisam ni pokušao tražiti nekog drugog, nisam nikada prošao tim cestama i bilo me je strah jer su četnici u to vrijeme ispaljivali granate po tim mjestima, a ipak sam otišao. Neznam što je bilo u kamionima i koliko je to vrijedilo, ali sam shvatio koliko je to značilo mjesnom svećeniku kojem su predali pomoć i koliko je to značilo njima. Meni su se javno zahvalili što sam im pomogao, a mene je bilo sram kako sam mogao i pomisliti da ne idem s njima. Kad sam im to priznao rekli su mi da oni to rade usput, da svakako dolaze u Međugorje i da žele pomoći ljudima u nevolji. Među njima su bili gospođa Andrijana i svećenik don Perino iz Torina.

⁴⁴ Udovica sa šest sinova kojoj su partizani pred kućom ubili muža 6. veljače 1945.

⁴⁵ U ratu izgubila muža i zavjetovala se da će poticati da joj bar jedan sin postane svećenik, a postala su dvojica.

⁴⁶ Bio profesor na Pravnom fakultetu u Sarajevu i prorektor sveučilišta u Sarajevu. Vrlo istaknuti znanstvenik i poznat političar u onom sustavu. Nije mogao postići više jer mu nisu dali napredovati zato što je bio iz Širokog Brijega, a neki naši su mu zamjerali što je bio među komunistima i podržavao ih (vjerujem više formalno nego stvarno). Neki su mislili da je i znanstvenu reputaciju stekao zahvaljujući politici, a to nije istina. Puno se mučio, učio i radio i zbog toga je stekao zavidnu znanstvenu karijeru, a uvažavali su ga i oni kojima je smetalo njegovo podrijetlo. Za njega je Stipe Šušvar, političar iz doba komunizma i ugledni profesor Zagrebačkog sveučilišta rekao “da se između Neretve i Cetinje nije rodio veći intelektualac od njega”.

⁴⁷ Profesor i dekan Defektološkog fakulteta u Zagrebu

⁴⁸ Redoviti profesor na Filozofskom fakultetu D.I. u Zagrebu

⁴⁹ Profesor na Šumarskom fakultetu u Zagrebu i na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Mostaru

⁵⁰ profesor na Ekonomskom fakultetu u Mostaru i na Sveučilištu u Dubrovniku, dekan Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, rektor Sveučilišta u Mostaru i član Senata Sveučilišta u Dubrovniku

⁵¹ Profesor na Medicinskom fakultetu u Sarajevu i Mostaru

⁵² Profesor na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu i bivši pomoćnik ministra obrazovanja RH

⁵³ Docent na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mostaru

⁵⁴ Predavač na Fakultetu Strojarnstva i računarstva Sveučilišta u Mostaru

⁵⁵ Magistrirao je u Švicarskoj

⁵⁶ Ivan Ljubić, moj otac, u rudniku mrkog ugljena “Grabova Draga” i “Novogradnji”, Jure Lovrić, u “Slogi”, Ružica Bošnjak u “Metalcu”, Vlado Slišković i Stanko Lovrić u “Obnovi”, Mate Lasić u “Rudnicima boksita”, Mleden Mandić i Jure Lovrić u

Eketroprivredi, Stanko Lasić u "OTP-u", Frano Ljubić u "Feal-u" i "Soko inženjering-u", Jago Lasić u "Odjeći", Krešo Kraljević u "Dalekovodu", Božo Ljubić u "Rudaru", Mirko Ljubić u "Velebitu", Ivo Lasić i Božo Ljubić u Aluminiju i drugi

⁵⁷ Tomislav Zovko i Eugen Lovrić u "Domu Zdravlja", Drago Zovko, u Gimnaziji, Ivan Lasić, u Strukovnoj školi, Ivica Lasić, u Osmogudišnjoj školi, Zlatko Lovrić, u SIZ-u obrazovanja Hrvatske, Rajko Ljubić u ZAP-u, Dubravka Ljubić na Stomatološkom fakultetu, Slavica Ljubić u PBZ, Janja Ljubić u Suvagu, Dara Ljubić u Sokolu i ZAP-u, Jure Ljubić i Jozo Lasić u "Pošti", Željko Gugić u HPT-u, Velimir Lovrić i Zlata Zovko u "Zagrebačkoj" i "Hercegovačkoj banci", Vencel Matijević u "Unicredit" banci i drugi

⁵⁸ Marijan, Tomislav i Ivan Primorac, Marinko i Božo Lovrić, Miroslav, Jozo i Tomo Zovko, Ante i Dragan Ljubić, Miro Gugić, Božo Matijević, Pero Nakić, braća Kosir, Paškići i drugi.

⁵⁹ Vlado Slišković i Jago Lasić, predsjednici Izvršnog odbora općine Široki Brijeg, Mrijofil Ljubić, predsjedatelj Parlamenta F BiH, dopredsjednik Skupštine BiH, ombusmen Federacije BiH, Božo Ljubić, ministar zdravstva u vladi Hrvatske Republike Herceg Bosne, u Vladi F BiH, ministar komunikacija u Ministarskom vijeću BiH, Mile Lasić, član zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH, Frano Ljubić, načelnik službe za društvene prihode i predsjednik Izvršnog odbora općine Široki Brijeg, član zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH, član poglavarstva općine Zapadni Mostar, član Košnikova vijeća (1. od 5. Hrvata) za upravljanjem Mostarem, ministar u vladi i predsjednik vlade Hercegovačko neretvanske županije, Lucija Ljubić, djelatnica veleposlanstva u Starzburu, Božo Zovko, ministar u vladi županije Zapadno-hercegovačke.

⁶⁰ Ivana Primorac i Spomenka Ljubić, asistentice na Filozofskom fakultetu, Mrijofil Ljubić, asistent na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mostaru, Dinko Primorac, asistent na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu

⁶¹ Ivan Mandić, Frano, Drago i Jure Lovrić, Veselko, Božo, Tadija, Seka - Jožina i Kata - Markuzića Lasić, Janja, Ruža i Božo, Ivica (kći Karla-Kajine) i Željka Ljubić, Kata Žulj i Zora Veočić, Ana Lasić, Ana Soldo, Anđa Zeljko, Blago Lasić, Anica i Mirko Zovko, Kata Zovko (djevojačko), Ivica Barišić, Kata Raguž i drugi.

⁶² Liječnici dr. Stipe Zovko, Miljenko Ljubić, Željka (djevojački), Gojko i Mario Zovko, doktorica Matijević (Emilova), Miroslav i Ilija Lasić, Pero i Krešo Lovrić, Dobroslav, Stipan, Mara, Stanko, Zvonko, Vlado i Mirko Ljubić, Pero Slišković, Ana Zadro, Ruža Sopta, Zlatko, Stanko i Vencel Lasić, Zora i Luca Kosir, Zlata, Vencel, Stojan, Veselko, Marinko i Robert Primorac, Hrvoje Ljubić i Mira Križanac, Vencel, Gojko, Ivan, Stanislav, Hrvoje, Jozo, Marko i Maka Ljubić, Dragan, Jure i Bera Kosir, Stanko, Gojko, Tončo, Marko i Iko Ljubić, Jadranko Lasić, Božo i

Stanislav Nakić, Kata Ćorić, Božo, Iko i Jozo Primorac, Mile i Hrvoje Kožul, Jerina Lasić, Nino i Ivan Ljubić, Snježana Marušić, Branko, Bruno, Miroslav, Ruža, Ana, Jure i Josip Matijević, Ivana Soldo i Maja Ljubić, Božo, Žara i Jure i Ivan Ćubela, Mirjana, Ivo, Anđelko, Toma i Ivan Zovko, Pero i Jago Zovko, Dubravka, Slavica, Janja, Dara, Monika, Krešo, Michel, Izabel, Ivan i Maja Ljubić, Irena Vukušić, Nikola, Miroslav i Slaven Veočić, Srećko, Šime i Josip Žulj, Marija Čutura i Ivana Bago, Maja Zelenika.

⁶³ Ilija Hrkać Ivkin (-1916), Ante Kosir Ivkin (1875 -1915), Jure Kosir Perin (1897-1917), Ivan Kožul Mišin (1890-1915), Ivan Lasić Ilijin (1888-1916), Ivan Lasić Matišin (-1916), Paško Lasić Nikolin (-1917), Pero Lasić Josipov (1880-1916), Šimun Lasić Ivkin, moj djed (1888-1916), Vrane Lasić Perin (1896-1916), Šimun Ljubić Tomin (1887-1916), Jago Nakić Mišin (-1916), Mile Nakić Tadijin (1896-1916), Pero Nakić Stipanov (1887-1916), Šimun Novak Perin (1885-1916), Jozo Primorac (1884 -1916), Pero Slišković (1877-1916), Bože Zovko Perin (1891-1916)

⁶⁴ Josip Bošnjak Markov (1906-1945), Jozo Bošnjak Ivanov (1925-1944), Marko Bošnjak Jozin (1904-1946), Marko Čerkez Mišin (1900-1945), Božo Ćorić Markov (1927-1946), Bože Ćubela Božin (1925-1945), Jure Ćubela Božin (1927-1945), Ilija Gugić Franin (1925-1943), Ivan Gugić Šimunov (1924-1945), Mate Gugić Šimunov (1924-1945), Pero Gugić Jurin (1907-1942), Žarko Gugić Josipov (1914-1945), Fra Viktor (Bože) Kosir Ivanov (1924-1945), Ivan Kožul Šimunov (1925-1945), Pavo Kožul Tomin (1921-1945), Stanko Kožul Markov (1919-1945), Šimun Kožul Mišin (1905-1945), Vinko Kožul Stipin (1923-1945), Vinko Kraljević Tomin (1921-1943), Marko Kraljević Tomin (1924-1944), Stjepan Kraljević Ivanov (1919-1942), Žarko Kraljević Markov (1923-1944), Andrija Lasić Matin (1913-1945), Bože Lasić Petrov (1911-1945), Drago Lasić - Kaškić Jozin (1926-1945), Ivan Lasić - Kaškić Perin (1902-1945), Ilija Lasić Andrijin (1925-1945), Ivan Lasić - Ika Ivanov (1919-1945), Ivan Lasić Marijanov (1914-1945), Jure Lasić Marijanov (1910-1942), Ivan Lasić Perin (1906-1945), Ivan Lasić Petrov (1902-1945), Ivan Lasić Šimunov (1925-1945), Ivan Lasić Tomin (1925-1945), Jago Lasić Jurin (1924-1945), Jakov Lasić Antin (1927-1945), Mile Lasić Božin (1924-1945), Mile Lasić Jakovljević (1910-1945), Stojan (Stanko) Lasić Jakovljević (1907-1945), Nikola Lasić Filipov (1907-1941), Stanko Lasić Markov (1925-1945), Stanko Lasić Šimunov (1921-1943), Stojan Lasić Jozin (1921-1945), Andrija Lovrić Jurin (1893-1945), Ante Lovrić Paškin (1911-1946), Drago Lovrić Ivkin (1922-1945), Nikola Lovrić Ivkin (1912-1945), Pero Lovrić Ivkin (1918-1945), Franjo Lovrić Perin (1919-1945), Gojko Lovrić Ilijin (1926-1945), Stojan Lovrić Ilijin (1923-1945), Ivan Lovrić Jurin (1899-1945), Jozo Lovrić Ivanov (1921-1945), Stanko Lovrić Barišin (1897-1945), Bože Ljubić Andrijin (1920-1945), Bože Ljubić Marijanov (1920-1945), Franjo Ljubić Marijanov, moj stric (1901-1945), Ilija Ljubić

Matin (1925-1945), Ivan Ljubić Jurin (1920-1945), Ivan Ljubić Petrov (1925-1945), Jure Ljubić Ivanov (1921-1945), Ljubo Ljubić Stjepanov (1913-1944), Mate Ljubić Ilijin (1920-1945), Stojan Ljubić Ilijin (1923-1945), Mile Ljubić Božin (1922-1945), Nikola Ljubić Jozin (1923-1945), Stojan Ljubić Markov (1925-1945), Pero Mandić Šimunov (1895-1945), Ivan Matijević Jozin (1908-1942), Jure Matijević Jozin (1915-1945), Branko Nakić Perin (1924-1945), Ivan Nakić Božin (1922-1945), Martin Nakić Ivanov (1924-1945), Mile Nakić Ivanov (1922-1945), Nikola Nakić Ivanov (1914-1945), Mile Nakić Perin (1916-1945), Stanko Nakić Markov (1925-1945), Stojan Nakić Ivanov (1912-1945), Franjo Primorac Ivanov (1909-1945), Stanko Primorac Ivanov (1914-1944), Veselko Primorac Ivanov (1922-1943), Stojan Primorac Ivanov (1923-1945), Ilija Primorac Ivanov (1909-1945), Jure Primorac Ivanov (1874-1945), Marijan Primorac Franin (1905-1945), Ivan Primorac Nikolin (1902-1945), Ivan Primorac Perin (1893-1944), Ivan Skoko Franjin (1927-1946), Mate Skoko Ivanov (1907-1945), Ilija Slišković Petrov (1907-1945), Šimun Slišković Petrov (1905-1945), Petar Soldo Markov (1912-1942), Marko Šušak Mišin (1924-1942), Bože Zovko Jozin (1923-1945), Bože Zovko Martinov (1922-1945), Ivan Zovko Božin (1926-1945), Ivan Zovko Franin (1925-1945), Marko Zovko Ivanov (1911-1945), Pero Zovko Jurin (1920-1943), Stjepan Zovko Ivkin (1885-1945), Stjepan Zovko Matin (1915-1945), Stojan Zovko Stipanov (1905-1945), Vincel Zovko Matin (1912-1944), Vinko Zovko Martinov (1915-1944)

⁶⁵ Ivan Gugić Hrvojev (1956-1977), Radica Hrkać Perina (1941-1949), Ivan Lasić Jurin (1926-1945), Ruža Lasić Ž. Ivanova (1931-1992), Tadija Lasić Filipov (1910-1945), Dobroslav Lovrić Franjin (1935-1991), Karlo Ljubić Petrov (1922-1951), Vincel Matijević Mirkov (1940-1944)

⁶⁶ Pero Kosir Ivanov (1961-1993), Dragan Lasić Petrov (1959-1993), Ivan Lasić Jurin (1938-1993), Ivan Lasić Tomin (1937-1993), Mario Lasić Ivanov (1969-1993), Tomislav Lasić Ivanov (1968-1993), Vincel Lasić Gojkov (1960-1993), Marko Lovrić Milin (1968-1992), Marko Ljubić Franin (1959-1993), Dragan Zovko Božin (1971-1993), Zvonimir Zovko Andrijin (1961-1993)

⁶⁷ Vincel Ljubić, Žarko Gugić i Mićo Lasić.

⁶⁸ Miljenko Lasić – Mića, general; Ivan Primorac – Lukić, brigadir; Tomislav Ljubić i Tomislav Mandić, pukovnici; Mile Ljubić (zapovjednik na “Slavujima”), Tomislav Kraljević i Ivan Zovko, bojnici; Drago Zovko - Đido, Božo Matijević - Boško, Božo Zovko, Miroslav Ljubić, zapovjednici postrojbi i drugi.

⁶⁹ Vesna Ljubić, profesorica, urednica kulturnih emisija radio Sarajeva, filmski redatelj i producent (film “Prkosna delta” i dr.), Bruno Hrkać, umjetnik samouk čiji kipovi (Gospe) i druga umjetnička djela imaju veliku umjetničku vrijednost,

Josip Primorac, Završio Akademiju Likovnih umjetnosti na Širokom Brijegu, autor spomen obilježja na Uzarićima i drugi

⁷⁰ Vodi ga Božo Zovko-Bole

⁷¹ Ivan Lovrić – Brko, Mirigoja Lasić, Dalibor Kožul, Pero i Nino Ljubić i drugi

⁷² Zoran Gugić

⁷³ Ivić Ljubić, major JNA; Stanko Lovrić, sekretar komiteta SK u općini; Frano Kožul, član CK SK BiH; Ivan Lasić, visoko pozicionirani dužnosnik u SUP-u SFRJ.

⁷⁴ Na tu priču me podsjetila i ploča s natpisom “Borići” kad sam je prvi put vidio vozeći se autocestom “Dalmatinom”

⁷⁵ Krajem 16. i početkom 17. stoljeća.

⁷⁶ Bila su im navedena i imena, a zaboravio sam ih

⁷⁷ Podrazumijeva se da su to činili kako bi im “raja” bila zadovoljna i da bi više radila.

⁷⁸ Izdanje: Grafika, Mostar, 1999. str.338.

⁷⁹ Izdanje: Herceg tisak, Široki Brijeg 2002., str 354.

⁸⁰ Jednako tako piše i dr. Hrvoje Lasić u svom članku “Selo Uzarići na Mostarskom blatu” (str. 98.)

⁸¹ Nikola Mandić u knjizi: Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u širokom Brijegu i okolici, Herceg tisak, Široki Brijeg 2002. na str. 541. navodi sljedeće: Toma je sin Mate, a Mate je rođen oko 1825. Mate je imao dva sina, Petra i Iliju. Matin otac zvao se Stanko (rođen oko 1760.), a Stankov otac se zvao Toma (rođen oko 1720.). Tomin otac je bio Luka Bogdan – Šakić. U toj knjizi piše da su Janja i Toma Šakić imali nekoliko kćeri i sina Ivana rođenog 1881.

⁸² Podaci navedeni za osobe mlađe od Stipana (Adžijina sina) su točni, dali su mi ih Frano, Ivan Ljubić Nikičić i Vlado Marić, a nalaze se i u crkvenim u knjigama.

Frano Ljubić - Franc

Dana 26. studenog 2008. godine 23 sata i 30 minuta umro je Frano Ljubić Petrov u 78. godini života.⁸³ Bio mi je vrlo drag i blizak, a znam da sam i ja njemu. Žao mi ga je, a osobito mi je žao što nisam zapisivao sve ono što mi je govorio. Dok sam bio mlađi nisu me toliko zanimala te priče, a kad sam shvatio da su neprocjenjive, na žalost, bilo je kasno. Nije ih mogao više pričati, ili ih je pričao isprekidano, a nekada i s malo izmijenjenim sadržajem.

Važne su mi zato što su zapravo bile istine o njegovu djetinjstvu⁸⁴, teškom životu, neprestanoj borbi za opstanak i podizanju obitelji, o mukama i patnjama kroz koje je prošao i životu kakvog je imao.

Sjećam se priče iz njegova djetinjstva kad je s djecom dražio⁸⁵ nekog Turčina koji je sredinom 30-tih godina prošloga stoljeća dolazio (ili stanovao u Karabegovini) u Zovaka (u Carevića ili Mačića) i pjesme “Turčine repati kad ćeš bolan krepati” koju mu je s djecom pjevao, kad bi s fesom na glavi prolazio i u turskoj odjeći.⁸⁶

Volio je pričati i priču o Turčinu Memišagi i obitelji Oroz koja je radi njega morala iseliti iz Uzarića i nikad se više nisu vratili niti tu živjeli.⁸⁷

Spavao je u štali među kravama i ovcama i bio sretan kad je izrastao i kad ga je moglo zapasti spavati u jaslama iz kojih su krave i konji jeli, ili na lisi⁸⁸ u sijenu, ili slami, što je bila privilegija odraslih.

Pričao mi je da je bilo toliko buva, ušiju i stinica⁸⁹ da su ga nosale⁹⁰, a kad je dobio prvu krovnicu⁹¹ bila mu je veća⁹² nego najskuplji jogi madrac koji je kasnije vidio.

Kako su kuće bile pokrivena slamom (slamarice), kulama su se zvale kuće pokrivena kamenim pločama⁹³, a kad se pred početak ili kraj Dru-

gog svjetskog rata pojavila cigla (crijep), što su mogli priuštiti samo bogatiji ljudi, takve su kuće nazivali vilama.

Koliko je oskudijevao u svemu i bio željan svega svjedoči i priča o “poli”⁹⁴ koju je slučajno dobio u Nikičića kući. Zovkuša (Šima, žena Nikole-Nikice Ljubić) pekla je tepsiju krumpira na ognjištu, a on čekao neće li i njemu dati jednu polu. Kad je podigla sač na vrhu se zaljepila jedna pola koju ona nije vidjela i odnijela je sa sačom vani. Čim se vratila, on je izišao i skinuo je i nije ga bilo briga ni boljelo što se opekao, a nikad je nije zaboravio, kako je bila ukusna i dobra, kako se počastio.

Bilo ih je petero braće i jedna sestra, a on je bio najmlađi i imao je vrlo težak život u kome su ga pratile velike nedaće i stradanja što su na njemu ostavile veliki trag.

Najstarijeg mu brata Marka ubija susjed (Primorac), jer mu se sviđala djevojka uz koju je Marko igrao u kolu na Krtinama za Božić 1938. godine. Vjerojatno se plašio da će ta djevojka poći s Markom pa ga je ubio nožem (čakijom), a kako nije bilo moguće zaustaviti krvarenje, ubrzo je umro.⁹⁵

U rat⁹⁶ su mu otišla dva brata, Ivan i Karlo. Ivan se nije vratio i ne zna se gdje je i kako poginuo. Neki su govorili, da je stradao na “Križnom putu”, vraćajući se iz Bleiburga.

Karlo je preživio ratne strahote, proveo u JNA dvije i pol godine i dvije godine u zatvoru i vratio se kući. Oženio se i počeo normalno živjeti. No, dušmani mu nisu dali. Stalno su ga provocirali i postavljali zasjede. Tražili su razloge da ga ugrabe. Došli su po njega 18. ožujka 1951. (na Cvitnu nedilju) i povelu ga (s Ivanom Ljubićem-Nikičićem), navodno, u policiju. Kod groblja su ga ubili⁹⁷ i ostavili preko zida da visi glavom obješenom u groblje i s nogama obješenim cesti. Nekoliko mjeseci kasnije rodila mu se kćer Ivica.

Franc je za života i dokle je god mogao, pokušavao otvoriti proces protiv Lepave, Primorca i drugih koji su ga likvidirali i nikad se nije pomirio s tom smrću. Uvijek je tražio bar moralnu zadovoljštinu, jer je mislio da će to pomoći njegovim roditeljima i rodbini, a osobito Karlovoj kćeri Ivici i ženi Stani.

Umro je, a taj mu se san nije ostvario. Zato je sam podigao spomenik na mjestu Kajinove pogibije. Žao mu je ostalo što nije našao veći kamen (stećak) od onoga i nije mu bilo ništa teško i skupo da bi to uradio. Kad

ništa drugo više nije mogao učiniti, odlučio je sastaviti pjesmu o njegovoj pogibiji i snimiti je uz gusle. Na žalost, ni to nije doživio.

Pedesetih godina prošlog stoljeća⁹⁸ svakako se teško živjelo⁹⁹, a Franinoj obitelji bilo je još teže. Bili su obilježeni više od drugih kao ustaška obitelj i država prema njima nije imala nimalo milosti. Znao je pričati da ih je tada najviše Anica spašavala. Krila je duhan pred vilancima (filancima) i nikad ga nisu mogli pronaći. Pretpostavljali su da im ne govori istinu i znali su joj prijetiti, ali im nikada nije otkrila gdje je sakrila duhan. Kasnije bi ga prodala. Zato su je i zvali “džever”¹⁰⁰.

Ubrzo iza toga Jarani¹⁰¹ su vraćajući se s regrutacije gotovo na smrt pretukli u polju ćaću mu Petra i dugo vremena nije mogao ništa raditi, a živjelo se isključivo od poljoprivrede.

U sirotinji i neimaštini, bio je sretan u braku s Katom, a siromaštvo se privremeno i povećavalo rađanjem njegove šestero djece. Stariji mu brat Božo odlazi u Slavoniju i nastanjuje se u Iloku, jer se nije moglo preživjeti s toliko malo zemlje koliko su imali¹⁰², a nedugo nakon što se skrasio i počeo koliko-toliko normalno živjeti (i kad bi mogao pomoći obitelji) razbolio se (od paralize) i do kraja života nije mogao raditi.¹⁰³

Početakom 60-tih godina razbolio se i uopće nije mogao hodati. Liječio se u bolnici u Mostaru i otpuste ga kao neizlječivog, pa se kod kuće liječio travama (Karajice iz Stoca i Sadiković iz Ljubuškog)¹⁰⁴ i uspio izliječiti, što je bilo pravo čudo sa stajališta medicinske struke u Mostaru u to vrijeme.

Uz to, razboli mu se i žena Kata, i koliko znam, obavila je desetak operacija kamenca na oba bubrega i žući u Mostaru i Zagrebu. I sam je obolio i u Zagrebu su mu ugradili šest prenosnica na srcu, a uz to je dobio i šećer.

U Domovinskom ratu izgubio je sina Marka (ubio ga susjed na bojišnici¹⁰⁵), zatim mu pogine i kći Vesa u prometnoj nesreći, a poslije nje (iste godine) ubrzo je umrla i Kata. To je bila zadnja kap koja je preli čašu njegova života. Od tada se zapravo nikada nije sasvim oporavio. Živio je ne radi sebe, već radi drugih. Znao mi je pričati, da bi možda nešto sebi i uradio, da se ne boji kako će se pomisliti da ga djeca nisu dobro pazila, a jesu i bio im je zahvalan. Jednako ih je volio sve, a stalno je živio s Tončom i njegovom obitelji¹⁰⁶ i s njima se preselio i u novu kuću.¹⁰⁷

Godine koje je pamtio i često spominjao: 1938., pogibija brata Marka, 1945., pogibija brata Ivana, 1951., pogibija brata Karla, 1961., bolest u nogama, prestao hodati, 1963., smrt oca Petra, 1979., smrt majke Ive i sestre Anice, 1980., smrt brata Bože, 1993., smrt sina Marka, 1996., teška operacija na srcu, 1999., smrt kćeri Vesne, 1999., smrt žene Kate.

Moj Franc¹⁰⁸ (Vrana ili Vrane) bio je najmlađe (šesto) dijete Petra i Ive Ljubić (rođene Soldo iz Knešpolja). Imao je vrlo težak život i proživio mnoge nedaće, užase i strahote. Preživio je sirotinju i neimaštinu i ostao čovjekom, a velikim trudom i radom uspio se i obogatiti (za one prilike) i ni tada nije izgubio ljudskost. Imao je brojnu i užu obitelj¹⁰⁹ i bio joj vrlo privržen. Jednako je volio svu braću i sestru, ali najviše je spominjao Karla-Kajinu.¹¹⁰ Spominjao ga se naročito poslije sahrane svojih najmilijih. Nakon smrti oca Petra 1963., majke Ive 1979., sestre Anice¹¹¹ 1979. i brata Bože 1980. koji se također nikada nije oporavio od Karlova ubojstva, a nakon pogibije sina Marka, počeo je pisati pjesmu o Karlu. Znao bi čitati pojedine stihove meni i Kati (svojoj ženi) i tražio naše mišljenje. Bilo nam je teško o tome s njim razgovarati i željeli smo ga odvrćati, da ne misli stalno o tome, a on je to shvatio. Nije nam više čitao što je napisao, ali nije ni prestao pisati. Kasnije mi je rekao da ju je završio, a pred samu smrt¹¹² mi se povjerio, da žali što je nije objavio i snimio uz gusle na kazetu ili CD.

Meni je bio i prijatelj i otac i brat¹¹³, takav će i ostati.¹¹⁴ Uvijek moj i uvijek drag.

⁸³ Rođen je 14. veljače 1931. godine.

⁸⁴ Franine prilike i uvjeti bili su puno teži od mojih, a i ja sam ovce čuvao i krave muzao, s konjima orao i na magarca tovario (nisam naučio andać napraviti), vabio pčele kad se roje i skidao ih s grane na koju se uhvate, palio klačine i tulećio klak, krčio kamen i metrao, legao duhan pod pazuhom i kopao, orao i žito sijao, kresao grm i nosio lišnjak, miješao malter (karnicu) i beton, kresao kamen, kuće zidao i čatrnje (s pokojnim ocem) krpio, tovario šljunak i sjekao drva, kupio đubar i šušanj, čupao kozlac i kupio *želude* (žirove), kosio i plastio, žito vro i mlatio, ručicama krova pokrivao kuće i staje, lozu rezao i prskao, bio arget i nadničar, u školu pješačio po 15 kilometara, opanke nosio u ruci i obuvao ih pred školom, a kišobrana nikad nisam imao.

⁸⁵ Zadirkivao

⁸⁶ Modrine – čakšire (hlače), ručno vezena košulja, svilaj (crveni pas oko struka) s kuburom, i vezene opanke (“obiljene”) i terluke, s crvenim fesom na glavi i s lulom u ruci.

⁸⁷ Na ulazu u naše groblje, blizu Šatrića grobnice dugo je bio križ od sige na kojemu je pisalo prezime Oroz, a priča je sljedeća: Za vrijeme turske vlasti Memišaga je napravio neko zlodjelo i efendija (ili neki drugi turski plemić) je raspisao nagradu za onoga tko ga ubije i donese mu glavu. Navodno je to učinio jedan od Orozovih sinova i otišao u Mostar po nagradu. Imao je sreću da je u toj prijemnoj prostoriji u trenutku njegova dolaska bio neki naš čovjek (čini mi se Marijić ili Martić iz Dobriča) i poznavao ga kao i njegove roditelje, dao mu je mogućnost da bježi i da kaže ocu kako moraju seliti jer će ujutro doći konjanici i sve ih pobiti jer kršćanin nikako nije smio ubiti Turčina. Pokupili su se i otišli u drugi turski pašaluk u kojem o njima nisu znali ništa, a pravdali su se tamošnjim turcima, da su došli zato, jer se na škrtoj hercegovačkoj zemlji nije moglo preživjeti. Vođa puta bio im je najstariji član obitelji (glava obitelji) i bio je slijep, pa nije mogao vidjeti kakva je zemlja kojom prolaze i gdje će se zaustaviti, naseliti. Zapovjedio je da traže mjesto na kojem raste aptovina (jedna vrsta trave koja raste uz vodu) i da će tu ostati. Navodno su se zaustavili negdje u Bosni uz rijeku Lašvu ili Bosnu.

⁸⁸ Pletena površina od drinovine ili jasenovine koja je stajala na gredama kuća, a na nju se stavljalo sijeno ili slama i na njoj su spavala odrasla djeca. U prizemlju su u jednom dijelu kuće spavali roditelji sa sasvim malom djecom, tu se i ložila vatra na ognjištu, a ta jedina prostorija je bila i dnevni boravak i spavaonica. Kad bi se ojanjila ovca, otelila krava, oždribila kobilica ili okotila krmača i kad je trebalo spašavati odraslu životinju ili mladunče uvodili bi ih u tu prostoriju uz ognjište i dicu odmicali u stranu. U drugom dijelu prostorije bila je stoka, krave, konji i ovce, a prostorije nisu bile odijeljene ili su bile pregrade od plotu (jednako kao i lisa samo što je plot stajao okomito, a lisa vodoravno) i bio nabijen blatom.

⁸⁹ Buhe, uši i stjenice

⁹⁰ Nosile

⁹¹ Sastavljala se od slame (ručica krova) nakon što se žito s njih omlati. S tim ručicama su se i pokrivala kuće u kojima se stanovalo.

⁹² Vrjednija i više draga

⁹³ I ja sam upamtio Božanovu kulu, bila je pored kuće Mile Lasića, Čomića

⁹⁴ Polovica jednog krumpira

⁹⁵ Pokojni Frano mi je pričao da ga taj Marko znao često držati na koljenima i da

je pred smrt stalno govorio da će ga on i osvetiti, kao da je znao da će mu se nešto dogoditi.

⁹⁶ Drugi svjetski rat

⁹⁷ I Ivan mi je pričao da su u njega ispalili nekoliko rafala (više od dvadeset metaka)

⁹⁸ Tada su vlasti uvodile Radne zadruge i ukidale privatno vlasništvo. Sjećam se da su me kao dijete spuštali u uske rupe u koje su stavljali kamenje što su zapravo bile međe (“mrginji”) i označavali su pojedinačne posjede. Kad su Zadruge propale otkopavali smo to kamenje i vraćali ih na mjesta na kojima su bili i prije. Franu su kao omladinca prisiljavali da radi na pošumljavanju. Jednom me namjerno odveo u Gaj (između zaseoka Ljubića, Primoraca i Kosira) i pokazivao mi borove. Bili su dosta visoki i govorio je da mu nije jasno kako su se uopće mogli “primiti” kad su ih pri sadnji okretali naopačke. Vrhove su im stavljali u zemlju, a žile u zrak. Zasipali su ih kamenjem, a ne zemljom i to su činili uvijek kad ih ne bi gledali pozornici. One što su sadili uz nazočnost pozornika kasnije bi povlačili iz zemlje, da im odvoje žile od podloge, da ne mogu rasti. *I opet se primili*, govorio je. Zato ih je nazivao “*kurvinim*” misleći na ondašnju državu i vlast.

⁹⁹ I ja pamtim uši i stjenice, glad i neimaštinu (jeli smo “sirčan” kruh i “kukuruzu”). I sad se ponekad ljutim na sebe kako sam (kao dijete) mogao uzimati meso od mame koje bi dobila pri podjeli za objedom, a bilo je to samo u rijetkim prigodama (i nije se dijelilo djeci). Uzimao sam to od nje misleći da nije gladna ili da ga ne voli jer je tako govorila, a kasnije sam shvatio da je to činila radi mene i druge djece, da bi ga dala nama, onima koji su bili najslabiji ili bolesni, da ojačaju.

¹⁰⁰ Čelik kovan u Damasku (prema Rječniku stranih riječi, Anić-Goldstein)

¹⁰¹ Mještani susjednog sela Jara. U to vrijeme bilo je i nesuglasica među ljudima. Znali su se i međusobno potući, ali ako bi ih napao netko sa strane (iz drugog sela) svi bi se ujedinili i napadali mještane toga drugog sela. Tako je bilo i tada. Jedan je mještanin Uzarića na regrutaciji u Širokom Brijegu uvrijedio ili napao nekoga iz Jara, a ovi kad su prolazili kroz Uzaričko polje mlatili svakoga na koga su naišli.

¹⁰² Nikakav državni posao nije mogao dobiti jer su mu “braća bili državni neprijatelji” (po UDB-inom proglasu)

¹⁰³ Božina djeca: Karlo (ima kćer Karolinu i sina Ivana); Vlado (ima sinove Igora i Vlatka), Vesna (udana Rogić, ima kćeri Gloriju i Kristinu) i Marica (udana Kukrika, ima sinove Darijana i Maria)

¹⁰⁴ Puno puta je govorio kako ga je moj pokojni ćaća Ivan spasio od sigurne smrti jer je previše vremena proveo u bačvi s toplom vodom i travama pa mu je srce bilo potpuno stalo.

¹⁰⁵ Po mom mišljenju slučajno, pri padu puške ili nehotično, ciljajući u njega s

nakanom da ga zastraši (iz zabave), a ne da ga ubije.

¹⁰⁶Nada (Tonćina žena) i djeca im.

¹⁰⁷Govorio mi je da žali što Tonći ne može pomoći da prije završi kuću, ali da mu je “osiguro” novac za izradu fasade (da će se toliko novca skupiti za mise nakon njegove smrti).

¹⁰⁸Zvali su ga još Vrana i Vrane.

¹⁰⁹Sin mu Ivan ima 4 djece:, Slivana (udana Rezić ima sinove Stanka, Nikolu i Juru), Ivana (udana Palac, ima sina Filipa i kćer Viktoriju); kći Milka (udana Čule, ima sinove Borisa i Marka i kćer Marijanu); iza pokojnog Marka su ostali sinovi Josip (ima sina Marka) i Karlo; kći Snježana (udana Slišković, ima kći Miju i sinove Marka i Filipa); sin Tončo ima sinove Peru i Marina i kćer Mariju, a iza pok. Vesne su ostale tri kćeri: Anja, Ana i Tina.

¹¹⁰Često mi je pričao da žali što nije mogao pomoći Karlovoj kćeri Ivici kad je bila mala i kad joj je pomoć bila najpotrebnija, a slično je pričao i za djecu pokojnog sina mu Marka i kćeri Vesne.

¹¹¹Udana Džidić (nije imala djece)

¹¹²Bilo mu je drago kad je čuo da će se postaviti asfalt i do njegove kuće u Uzarićima. Sada znam da je znao ili pretpostavljao da ga neće moći vidjeti (da neće živ izići iz bolnice) i da mi je zato više puta sa zadovoljstvom ispričao kako mu je Ivana (žena Josipova) obećala da će odvesti sina Marka (njegov praunuka) pred kuću kad se tamo bude postavljao asfalt, da bude nazočan umjesto njega.

¹¹³Moj pokojni otac Ivan i Frano su od dva brata (Marijana i Petra)

¹¹⁴Dao mi je novac i za poslijediplomski studij, kad nije bio siguran da ću ga moći vratiti, i da nije bilo njega možda ga nikada ne bih ni upisao.

S a d r Ź a j

Predgovor	5
Život i smrt Karla Ljubića – Kajine	9
Karlo Ljubić – Kajina	15
Život i smrt Karla Ljubića, originalni tekst	19
Originali službenih dokumenata	20
Pjesma o Kajini	24
Stećak – spomen	35
Uzarići, Ljubići i Ljubići - Adžići	39
Frano Ljubić – Franc	55

